ئایا ژیانی دانیشتوانی بریتانیا ئەستا باشترە لە سانی حەفتا و هەشتاکان؟- بەشی یەکەم.. زاهیر باهیر

۲-۱

سەرتایەك :

ئەم وتارە وەڵامێکە بۆ ئەوانەی کە پێمان دەڵێن جگەرەیەکی دیکەی ئەم سیستەمە نییە و دەبێت کاری لەسەر بکەین، کەموکوڕییەکانی چارەسەربکەین و تەنها هەگایەکیش سیستەمی پەڵەماناریە. بۆ ئەمش چەند پاساوێك دەهێنرێتەوە بۆ بەراورد بە سانی حەفتاکانی چەرخی ڕابوردو کە زەربەی گرفتکان لابووتەوە و هەندێك پرسیش بەرەوپێشەوە چووە. نکۆیش لەمە ناکرێت کە هەندێک لەو گرفتانە نەماون.

ئەم وتارە بۆ ئامار و بەگەی سەلمێنراوەوە ئەو ڕایانە پێچەوانەی دکاتەوە و ڕاستیەکان دەخاتەووو. گەر دەتەوێت هەندێك زانیاری بەنرخت هەبێت لەسەر ژیان لە بریتانیا لە سای گۆشکردنی زیاتری سەرمایەداریی، هەنگۆ خوێندنەوەی ئەم وتارە سوودمەندت بکات.

.....

ئەگەر پێشکەوتنی سەرمایەداریی باشبوونی بارودۆخی هەژاران و چەوساوەکان بوایە، هەنگۆ ئێستا ئەمە لە شوێنکی دیکە بوینایە. هەرگیز ناتوانین لە جۆهەری پرسکان بگەین چارەیان بۆ دەستنیشان بکەین گەر لە واقیعەوە هەچاویان نەکەین، چونکە ئەوەی زادەی هزر و ئەزموون و مەژووی واقیعە، نێك پێچەوانکەی. کەواتە ئەو واقیعە کە فکر دەخسێنی و ئەزموونکانیش بەدەکات. هەر ئاواش ئەمە دەبێت لە واقیعەوە چارسەرکان هەهەنجین نێك فکر بۆبای واقیع ببین.

لە تەمەنی سەرمایەداریدا هەرگیز ئەوەندەی ئێستا ئەم سیستەمە نەچەتە پێشەوە و جیهانیی نەبتەوە. بۆ ئەمە پێویست بۆ بەگە و ئامار ناکات چونکە ڕاستیەکان لەژیانی خەمان و خەزانکانماندایە، خزاوتە هەموو بەشکانی ژیانمان لە پەروەردەی خەزانی و پەروەردەی ناو دایەنگا و باخچەی ساوایان و خوێندنی سەرەتایی تا دگاتە خوێندنی باڵا و تافی کارکردنمان و خانەنشینی و مردنیشمان.

بەچاوخشاندنەك بە ئابووردوو و ئێستاماندا لە زۆر ڕووەوە نابینم کە ژیانمان کارئاسایی بێ کرابێت، بەختەوەری و ئارامیی و ئاسایش لە ناومان و لە دڵ و دەروونماندا چەکەرەی زیاتری سەندبێت. نەك هەر ئەوە، بەڵکو ساڵ بە ساڵ ژیانمان خراپتر و قورستر و گرفتەکانمان قورتر و فشاری دەرونی و کۆمەڵایەتیمان فرەتر دەبێت .
قسەی من لەسەر ژیانێ لە بریتانیادا کە لە دوای ئەمریکاوە ئیرە سەنتەری گەورەی ئیم سیستەمیە کە لە هەموو ڕوێکەوە لە سەقامگیرتر و چێسپاوترێ تاکو وڵاتانی دیکە. بینینی جیاوازییەك لەگەڵ وڵاتانی دیکەی ئەورپا و وڵاتانی سکەندناڤیا پێوەندی بە کولتوری تایبەتی خەیانەوە و گۆشەنەکردنی سەرمایەداریانەیانێ بە ئادەی بریتانیا.
سەبارەت بە پرسی ژیان لە بریتانیا باشتر بووێ یا خراپتر، دەبێت هەموو یا هەر هیچ نەبیت لایەنێ سەرەکییەکانی ژیانی دانیشتوانەکەی بگرین بە بەراورد بە 30 تا 40ساڵ لەمەوبەر. لەم بارەیشدا با ئامار و بۆگەکان، خەیان بدوێن.

یەك : تێچوونی ژیان:
ژیان و گوزەران بەو ئادەیە گرانبووە کە بەراورد لەگەڵ داهاتی تاکەکان و خەزانەکاندا ناکرێت. نرخی غاز و کارەبا بەشێکی لە سەدا سەد چوونێ سەرەوە و بەنزین و گازۆیل-یش بە ئادەیەکی زۆر بەرچاو سەرکەوتوە.
لیرەد ناکرێت نکۆی لە دوو ڕووەی گەورە بکەین کە کارایییان لەسەر ژیانی بریتانییەکان زیاتر لە وڵاتانی دیکەی ئەوروپا داناوە. یەکەمیان دەرچونی بریتانیایە لە یەکێتی ئەوروپا کە ئەمە تا ئادەیەك گرانی لەسەر خەڵکی دروست کردوە و هەر لە سەرەتاوە بەهای دراوی بریتانیای بەشێکی لە سەدا 18 شکاندە. دووهەمیان شێوانی ناتە و ڕوسیایە لەسەر خاکی ئۆکرانیا، ئەمەش کارایی خێی لەسەر نرخی پێداویستییەکانی ژیان داناوە.
لەگەڵ ئەو دوو ئاستییەشدا دەتوانین بڵێین پێش هاتنی پەتای کۆرنا و هاتنەدەرەوەی بریتانیا لە یەکێتی ئەوروپا و جەنگی ناتە و ڕوسیا نرخی هەموو شتەك لەبەرزبوونەوەدا بوون، بەڵام نەك وەکو ئێستا. ئەوشی تێبینی دەکرێت ئەوەیە کە نرخ زۆر بە ئاسانی و لە ماوەیەکی زۆر کەمدا دەچێتە سەرەوە بەڵام هەرگیز نایێتە خوارەوە یا ناگەڕێتەوە ئەو کاتەی پێش بەرزبوونەوەی.
ئامارەکان نیشانی دەدەن کە تەکەای نرخی پێداویستییەکان لە سەدا 18 زیادی کردوە. بە نموونە نرخی فاصۆلیای نەو قوتوو بە ڕێژەی لە سەدا 35 و سەسی تەماتە بە ڕێژەی لە سەدا 39 و شەربای تەماتە لە

سەدا 73 و شامپۆ لە سەدا 21 و شامپۆی دەستشۆردن لە سەدا 25 بەرزبوونەتەوە لەپاڵ بەرزبوونەوەی نان و شیر و پەنیر و ماست و هێلکە و هێن و گۆشت و خوێ و شەکر و قاوە و چا و هەموو چێشتەکانی میوە و کەرەستەکانی خواردنی ڕووکی تا دەگاتە خواردن و خواردنەوە لە دەرەوەی ماڵ و سەفەرکردن.
لە توێژینەوەیەکی پارتی کرێکاران لەبارەی، هەندێك ڕاستیان سەبارەت بە ژیانی خێزانەکی خستەتە بەرچاو. لەو ڕاپرسیدا پارتی کرێکاران ڕایگەیاندووە، لە مانگی کانوونی دووەمی ساڵی 2019وە، تێچووی خانووبەرە و سووتەمەنی و کارەبا بە بڕی 1480 پاوەند بەرزبوونەتەوە، لەکاتێکدا خواردن و خواردنەوە غێرە کحولیەکان 700 پاوەند زیادیکردووە. تێچووی گواستنەوە 800 پاوەند بەرزبوونەتەوە، کەلوپەلی ناوماڵ و خزمەتگوزارییەکان 360 پاوەند زیادی کردووە و تێچووی جل و بەرگ و پێڵاو بە ڕێژەی 140 پاوەند بەرزبوونەتەوە.
بەم شێوەیە قورسی ژیان ئاوای کردووە کە ژمارەی سەنتەرەکانی بەخشینەوەی کەرەسەکانی خواردن گەیشتەتە 3000 . ئەم سەنتەرانە لە نێوانی ساڵی 2021 و 2022 دا دەستگرێیی 800 هەزار مندااڵیان کردووە بە بەخشینی کەرەسەی خواردەمەنی. 2.1 ملیۆن کەس بە هاوکاری ئەم سەنتەرانە دەتوانن بژین کە لە کاتێکدا زەرەکیان کار دەکەن : مامۆستان ، نەرسن، پاککەرەوەی شەقامەکان و ئۆفیسەکانن، ئەوانەی کە بە بوونی کێنتراکت کاردەکەن.
ڕاپرسیکی نوێی نقابەی مامۆستایان کە ڕاپرسییان کردووە لە نێو 8 هەزار مامۆستادا، لە نێوانی ئەو مامۆستایانەی کە تەمەنیان 29 ساڵ و کەمترە، هەر لە سێ مامۆستایان لە ئینگلتەرە یەکێکیان ژەمێکی خواردن دەبوەرن بە ئەوەی بتوانن پێدا ڕابگەن. هەروەها لە هەر پێنج مامۆستا یەکێکیان کاری دووەم دەکات لەبەر ئەوەی مووچەکەی ناتوانێت لەگەڵ تێچووی ژیاندا بەبکات.
لە ئێستادا 14.4 ملیۆن کەس لە هەژاریدا دەژین کە 4.2 ملیۆنیان منداڵن. 9.7 ملیۆن لە کەسانی پێگەیو ، [سەرو 18 ساڵەوە] یا ژەمی خوادنیان کەمکردەتەوە یاخود ژەمێك نانخواردنیان تەرك داوە تاکو بتوانن بەو داهاتەی کە هەیانە بژین . لە 10 کەس 6 کەسیان توانای کەینی پێداویستیە سەرەتاییەکان کە جۆهەرین بە ژیان نییە.
بەرزبوونەوەی کەرەسەکانی خواردن و خواردەمەنی لە پاڵ بەرزبوونەوەی بیتاقەی هاتووچۆدا کارایی گرنگی خێی لە سەر تاکەکانی کەمەڵ و خودی کەمەڵ داناوە چ لە ڕوی دارایی‌ەوە و چ لە ڕووی دەروونییەوە.
ئەوە نەبێت هەر تاکەکانی کەمەڵ بەدەست ئەم بارو دۆخەوە بناڵێنن ، لە ڕاستیدا زەرەك لە بزنسە بچوکەکان و ناوەنجییەکانیش مایەپووچ

بوون. هەر بە نموونە 150 پێب [شۆنی خواردنەوە] لە مانگی یەکەوە لەرە داخراوە لەبەر ئەوەی کە پارەی کارەبا ئەوەندە چووتە سەرەوە نادرێت . ئەمە بە بڕاورد بە داخستنی 32 پێب لە هەمان مانگی ساڵی ڕابووردووەدا. پارەی وزە لە 13 هەزار پاوەندەوە بە 37 هەزار پاوەند سەرکەوتوە. لە چاوپێکەوتنکدا خاوەن پێبڵك دڵێت لە مانگی یەکی ساڵی پاردا پارەی کارەبا 460 پاوەند بووە، بەڵام هەر هەمان مانگی ئەمساڵ بووە 2100 پاوەند. ئەمە لە باسی پێبڵکدا بوو کە مژوی بە 150 ساڵ دەگەڕێتەوە. مەترسی ئەوە هەیە هەتا کۆتایی ساڵ، 2000 پێب دابخرێت کە دەبێتە هەی بە کار بوونی 25 هەزار کەس کە لە کاتڵکدا لەهەموو ساڵی 2022 تەنها 386 پێب داخراون .

دوو: کێشە کۆمەڵایەتییەکان و ژنان:

هەژاری سووتەمەنی لە ئێستادا 7.5 ملیۆن ماڵی لە بریتانیادا گرتەوە 14 ملیۆن کەسیش لە جۆرە خانوێکدا دەژین کە ستاندەردی ژیانیان تێدا نییە بە هەی بوونی شۆ و کەڵو و دزێی ئاو و نەبوونی تەواوی ئامرازەکانی گەرمبوونەوە و نەبوونی هەواکێش لە ژوور و مەتبەخەکانیاندا. هاوکاتیش 271 هەزار بە خانووبەرەن یا لە ئوتێلی خراپدا دانراون، یاخود لە هێستە و خانوی زۆر خراپی خاوەنخانووەکان. ئەمە جگە لەوەش کە ژمارەیەکی زۆرێش لە سەر شەقامەکان و دووتوێی دوکان و ژێر چادری دوکانەکان و تونێلبانەکاندا ژیان دەبەنە سەر.

بە کاریی بە ئادەیەکی بەرچاو دابەزیوە بەڵام ئەوانەی کە کار دەکەن بەشێکی زۆریان نیمچە کار · پارتتایم، کار دەکەن. کرێکار و کارگەرێکی زۆر هەن کە ژمارەیان چەند ملیۆنێکە کە کرێکەیان لە خوار لانی کەمی کرێوەیە. یەك ملۆن و 600 هەزار کەس هیچ جۆرە گرەبەستێکیان لەگەڵ خاوەنکاردا نییە کە لەرە پێیان دەڵێن لەسەر زیرۆ کۆنتراکتن.

جیاوازی نەوانی کرێ و موچێی نێوانی پیاوان و ژناندا لە کەرتە تایبەتییەکاندا ، ئەهلییەکاندا ، لە نەوانی لە سەدا 15 بە لە سەدا 18یە. نیو ملیۆن ژن زیاتر لە پیاوان لە خوار کرێی ژیانی ئاستەقینەوە موچێیان پێدەدرێت و 13%یان لەسەر گرەبەستکن کەپێی دەڵێن زیرۆ کۆنتراکت. زیاتر لە 2 ملیۆن ژن لە خوار کرێی ژیانی ئاستەقینەوە موچێیان پێدەدرێت، کە دەکاتە 14%ی سەرجەم ژنانی کرێکار، لەکاتێکدا 1.4 ملیۆنن کە لە (9%)ی پیاوانن. بە گشتی لە 60%ی هەموو ئەو کارانەی کە موچێیان لە خوار کرێی ژیانی ئاستەقینەوەیە، لەلایەن ژنانەوە بەڕێوەدەبرێن. شیکاریەکانی نقابەی مەرکەزی بریتانیا ئاشکرای دەکات، ژنان دوو مانگ بەخێرایی

کاردەکەن و جیاوازی مووچە بە هێژەی 15% یە دوای ئاوەی ژنان منداڵیان دەبێت، بە شێوەیەکی سەرنجڕاکێش فراوانتر دەبێت. بەپێی شیکاری هەمان داتای فەرمی نقابە ژنان بە تێکڕا ساڵانە مووچەیان 29 هەزار و 684 پاوەندە، لەکاتێکدا پیاوان تێکڕای مووچەی ساڵانەیان 35 هەزار و 260 پاوەندە.
بەهەی نایەکسانی کرێ و موچە لە نێوان ژنان و پیاواندا کردنی کەمپەینی گۆڕە و چالاك ساڵی 2017 حکومەت ناچار کرا بڕوای کە بەیارمەتی دەرکات کە دەبێت شەفافییەت لەو پرسەدا هەبێت و پێویستە مووچە لە نێکلامەکانی کاردا ئاشکرا بکرێت وەک ئاوەی لە هەشت وڵاتی ئەمریکادا ووردەدات. سکاندیناڤیەکان هەموو تەمارەکانی باجی داهات بڵاودەکەنەوە. بەیارەکە ئاوە بوو ئاو 10،000 کەمپانیا گۆڕەیی کە ژمارەی کرێکارەکانیان 250 کرێکار یاخود زیاترن دەبێت هەموو ساڵێك بە ڕاپۆرتێك موچە و کرێی هەردوو ڕەگەزەکە بخەنە ڕوو. مەبەستیش لەم ڕاپۆرتە هاوێی کەمکردنەوەی جیاوازی کرێ و مووچەی نێوانی ژنان و پیاوان و چارەسەرکردنی بوو، بەڵام پاش تێپەڕینی 6 ساڵ بەسەر ئەم بەیاردا هەشتا ئاو کەمتر گۆڕەیە هەر بەردەوامە.
هەفتانە دوو ژن بە سێ ژن لە لایەن مێرد و برادەر و کەسانی نزیك و ناسیاویانەوە یا نەناسیاوەوە دەکوژرێن. لانی کەم هەموو دوو یا سێ ڕۆژ جارێك منداڵێك ، گەنجێك کەسێکی لە سەرو 18 ساڵەوە دەکوژرێت کە زەربەیان لەسەر کێشەی مادە هۆشبەرەکانن .
ئادەی بەرزبوونەوەی سووی بانق لە مانگی دیسەمبەری 2021 وە تاکو ئێستا 11 جار بەرز بووەتەوە کە لە ئێستادا بەهێژەی لە سەدا 4.75 . ئەم بەرزبوونەوەش کارایی و زەحمەتکێشی زۆری لەسەر ئاوانەی سڵفەی عەقاریان لایە ، یاخود قەرزی بانق بە پڵداویستییەکانی ژیانیان، یان کرێچین و خاوەنخانوو کرێیان لەسەر بەرزدەکاتەوە هەیە. لە مانگی ئۆکتۆبەری پارەکەوە، تاکو 09/02/23 733 خانوو لە لایەن بانقەوە دەستیان بەسەردا گیراوە ئەم ژمارەیە بە هێژەی لە سەدا 134 لەچاو ساڵی پێشوودا بەرزبووەتەوە.
دەبێت ئاماژەش بەوە بکەم کە کاتێك مارگرێت تاچەر هاتە سەر حوکم هێژەی باج لە سەدا 60بوو لەسەر ساماندارانی گۆڕە و هەندێك لە کەمپانیاکان بەڵام لە بەهاری 1988 نایجێ لەوسەن کە وەزیری دارایی ئاو کاتێ بوو بودجەی بەهاری ساڵی 1988ی خێی بکارهێنا بە ڕاگەیاندنی بەخشینەکی گۆڕە، هێژەی سەرەوەی باجی داهات لە 60% بە 40% کەمکردەوە و هێژەی باجیشی لە سەر کرێکاران و فرمانبەران کە پێی دەڵێن باجی بنەڕەتی لە 27% بە 25% کەمکردەوە.

سێ: بەشی تەندروستی و چارەسەر:

سیستەمی تەندروستی نیشتمانی کە لە دوای تەواوبوونی جەنگی جیهانی دووەمەوە دروست بوو لە ساڵی 2010 وە کە حیزبی موحافیزین هاتنەوە سەر حوکم لە لەواری هەرەسهێناندایە. لە ئێستادا 161 هەزار نەرس و زیاتر لە 5000 دکتۆری دیکە پێویستن تاکو شوێنە بەجێهشتوەکان پڕ بکەنەوە. ئەو فشارە زۆرەی کە لە سەرەتای بیرکراتیەتی خودی سیستەمەکە و دەستگرتنەوە لە دانی پارەی زیاتر و داخستنی چەند بەشەکیان وەکو بەشی فریاکەوتن و کوتوپڕی [ئیمەرجنسی] و بەشی منداڵبوون لە چەند خەستەخانەیەك و گواستنەویان بۆ خەستەخانەیەکی دیکە و کەنتراکتی گرانبەها لەگەڵ خەستەخانە ئەهلییەکاندا و زیادنەکردنی موچەی دکتۆر و نەرس و کارمەندان و هەبوونی شاغیرێکی ئێکجار زۆر کارساتی گەورەی دروستکردووە تا ئەو ڕادەیەی کە تا مانگی نۆڤمبەری ساڵی ڕابوردوو 7.2 ملیۆن کەس لە لیستی چاوەڕوانی بینینی دکتۆری پسپۆڕ و نەشتەرگەریدا بوون. بە گوێرەی ڕاپۆرتی خودی خەستەخانەکان لەم دواییەدا لە سەدا 71 ی دکتۆرەکانی خەزان کارەکەیا بە کارەکی زۆر زۆر سترەس دەزانن کە لە سترەسیدا لە لیستی 10 وڵاتی ئەوروپی و سکەندیناڤیا و کەنەدە و ئەمریکا، لە سەری سەرەون. ڕاپۆرتەکە باس لەوە دەکات کە لە 4 خەستەخانە لە 10 خەستەخانەی ئینگلتەرەدا هەندێك جیهازی کەن بەکارهێنریت لەوانە جیهازی ئەشیعە کە 37 ساڵە بەکار دێت . لە 69 خەستەخانە 30 دانیان بە نمونە سکانێ و تەنووریەکە کە بەکاری دەهێنن 10 ساڵ کەنە. ساڵی پارەکە 511 نەخۆش لە ئینگلتەرە بە هۆی دواکەوتنی ئیسعافەوە کە ماوەی گەیشتنی بە نەخۆش تا 15 کاتژمێری خایاندووە پێش ئەوەی بگەنە بەردەستی دکتۆر مردوون کە ئەم ژمارەیە لە ساڵی 2021 تەنها 220 نەخۆش بوون. هەر لە ساڵی 2022 چواریەکی ئیسعافەکان یەک سەعاتیان ویستووە تاکو بگەنە نەخۆشەکان و بیانگەیەننە بەشی چارەسەری کتوپڕی ، ئیمەرجنسی، کە ژمارەی نەخۆشە کان 17،720 نەخۆش بوون .

بە هۆی ئەو بارودۆخەی کە بەشی تەندروستی تێدایە ڕۆژی ڕەزامەندی خەڵکی بە ڕادەیەك هاتۆتە خوارەوە کە لە 40 ساڵی پێشووەوە ئەوە نەبینراوە. بە گوێرەی ڕاپۆرتەک لە سەدا 42ی خەڵکی لە بەتەنگەوەهاتنی دکتۆری خەزان نازین ، لە دکتۆری دان بە ڕۆژی لە سەدا 42 سەبارەت بە بەشی ئیمەرجنسی لە سەدا 40 ی نەخۆشکانی کە لەوە چارەسەریان بکراوە نەڕەزامەندیان لە خزمەتگوزاریەکان ڕاگەیاندووە.

چوار: بەشی کشتوکاڵی و خودکیفابوون:

لە زۆربەی وڵاتاندا کە هێشتا دەستی سیاسەتی لیبراڵ و نیولیبراڵ و

بازاڕی ئازادی پێ نەگەیشتبوو وەکو وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوین و ئەفریقا و وڵاتانی ئەمەریکای لاتین و تەنانەت ڕوسیای پێش هەشتاکانی چەرخی ڕابوردوش لە زەر ڕووەو بە تایبەت لە پرسی دانەوێڵە و میوە و سەوزە و کەرەسەی شلە و شلەمەنیدا تا ڕادەیەك خودکیفا بوون زەر کەمتر پێویستیان بە وڵاتانی دەرەوە دەبوو. تەنانەت لادێکان و گوند نشینەکان لە گەلەك وڵاتدا بە عێراق و کوردستانیشەوە مەگەر هەر پێویستیان بە نەوت و چاو شەکر بوبێت و بگرە شارەکان پابەند بوون بە لادێکانەوە نەك پێچەوانەکەی .
ساڵانی پەنجاکان و سەرەتای شەستەکان وڵاتانی وەکو میسر و ئەردەن ئەوەندە دانەوێڵەیان هەبوو هەناردەی دەرەوەیان دەکرد. گەشەی بە گووڕی سەرمایەداری وگشتگیربونەوەی لە کۆتایی حەفتاکان و سەرەتای هەشتاکاند ئیتر وردە وردە ئەو وڵاتانەی کە بەشی خۆیانیان هەبوو لەوە ڕوتکرانەوە و بوونە وابەستە کە لە کاتێکدا بە هەی پێشکەوتنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنانی کشوکاڵەوە دەبوایە بەروبووم زیاتر بوایە .
هەمان دەرد بەسەر بریتانیاشدا هاتووە. لە ساڵانی چلەکانی چەرخی ڕابووردوودا زەربەی پەداویسیتیەکانی خەی دەفع دەکرد هەر لە دانەوێڵە و گۆشت و بەروبومە شیرەمەنیاکانەوە تا دەگەیشتە میوە و سەوزە و هەموو شتێکی دیکە کە لە لایەن کێگەوانەکانەوە دابین دەکران. بەڵام لە کۆتایی هەفتاکانەوە بریتانیا لە ڕووی بەروبومی کشتوکاڵییەوە ڕوو لە کەزی و کەمیی تا ئەو ڕادەیە دانەوێڵە هاوردە دەکات. پەنیر و ماست و گۆشت و ماسی سەوزەو میوە و کەرەسەکانی دیکەی چێشتلێنانیش لە وڵاتانی دیکەوە دەهێنێت هەر لە وڵاتانی ئۆرپاوە تا دەگاتە کەنەدەو ئەمەریکا و ئەستورالیا .
هەر چەند هەفتەیەك لەمەوبەر بوو کە بریتانیا کەوتبووە قەیرانی گووڕی نەبوونی سەوزە و میوە و کەرەسەی زەڕاتە وەکو خیار و تەماتە و بیبەر و کەرەسەکانی دیکە کە زەربەیان لە ئیسپانیا و مەغریب و تونسەوە دەهێنرێت. ئەم گرفتە بەهەی گەڕانی کەش و هەوا و بەفر و بارانەوە بوو کە بووە بەتاڵبوونی ڕەفەکانی شارە گەورەکان، ئەوانەشی بوونیان هەبوو نرخەکانیان دوو قات سەر کەوتبوون.
هاتنە دەرەوەی بریتانیاش لە یەکێتی ئەورووپا نەك هەر نرخی پاوەندی لە سەرەتادا بە ڕێژەی لە سەدا 18 شکاند و 5 ساڵ دوای ئەوەش واتە لە ساڵی 2021 دا هەشتا بەهای داشکانی پاوەند بە ڕێژەی لەسەدا 15 بوو، هەر ئاواش نرخی ئەو کەرەسە و پەداویستیانەی کە لەوە هاوردە دەکران بە گوڕەی شکانی بەهای پاوەند، نرخیان بەرزبوونەوە. خودی ئەمەش جارێکی تر کارایی خەی لەسەر گرانی و

خراپبوونی ژیانی خەڵکی دانا.

پێنج: شارەوانییەکان :
بریتانیا دابەش بووە بەسەر شارەوانید، لەندەن بە تەنها دابەش بووە بەسەر 32 شارەوانیدا. شارەوانی لەم وڵاتەدا تا ئادێك وەکو حکومەتێکی خۆجێی وایە زۆربەیان لە لایەن یەکێك لە حیزبەکانەوە کەنترۆکراون و هەشیانە بەشێی ئەنجوومەنی شارەوانییەکان تێکڕایەکە لە ئەندامانی حیزبەکان. شارەوانییەکان بەرپرسن لە زۆر پرس کە لەو گۆڕەکە یا لەو شارچکەیەدا هەیە هەر لە پرسی خانوبەرە و قوتابخانەکان و چاککردنی شەقامەکان و هاوکاری ئەوانەی کە بە لانە و بێ جێگان. بەرپرسن لە سەنتەرەکان و کتێبخانەکان و خزمەتگوزاریە کۆمەڵایەتییەکان [سەسیاڵ سێرڤس] و بەشی پیران و هەندێك لە خانەی پیران و پارکەکان و پاکوخاوێنی و شەقامەکان و کەرەنتاوەی باجی شەپ و بای و چەشتخانەکان و ئەوانەی دیکە.
یەکێك لەو بەشە گرنگانە خانووبارێیە . دوای جەنگی جیهانی دووهەم خانوویەکی زۆر زیاتر لە پێشتر لە بریتانیا بە تایبەت لە لەندەندا دروستکراو بوونە موڵکی شارەوانییەکان. لە دوای سااڵنکی زۆریش ژمارێیك جەمعیەتی بەناوی هاوزینگ ئەسۆسیێشنەوە دروستبوون و ئەوانیش کەوتنە خانو دروستکردن وەکو موڵکی خێیان و دانوێیان بە کرێ. سااڵنە ئەوەندە خانوو دروستدەکرا کە بە زیادبوونی ژمارەی نەوەی نوێدا ئابگات بەڵام بە هاتنی مارگرێت تاچەر ساڵی 1979 زۆر شت گۆڕان و کرانە ئەهلی.
لەو گۆڕانکارییانە مەسەلەی خانوشی بەر کەوت. بە ئەمە تاچەر سیاسەتی " مافی کڕینی " خانوەکانی شارەوانی دانا کە یەکێك بوو لە ڕیفەرمەکانی بە داشکاندنی نرخەکەی لە نرخی بازاڕ. بە هاتنی حکومەتەکانی دیکە بەشێی داشکاندنی نرخی خانووەکانی شارەوانی بە خودی کرێچیانی تا لە سەدا 50 سەرکەوت. ئەم سیاسەتە چەند کاردانەوەیەکی خراپی هەبوو: یەك: کرێچی شارەوانییەکانی کردە کرێچی بانق بە وەرگرتنی سلفەی عەقار. دوو: ئەمەش وای کرد کە کرێکاران بە جۆرێك لە جۆرەکان ببەستێتەوە بە بانقەوە کە بە مانگرتنی سەر کاریان لە پێناوی مافی ڕەوایاندا وا بۆئاسانی بۆیاری مانگرتن نەدەن لەبەر ئەوەی کاتێك کە ناتوانن سلفەی عەقارەکەیان بدەنەوە بانق مافی دەستبەسەراگرتنی خانوەکە و مەزاتکردنی بە نرخێکی هەرزان هەیە . سێ: بەمە سەرمایەگوزاریێکی گەورەی بە بانقەکان دروست کرد و دەوڵەمەندتری کردن و بە چەشنێکی دیکە ژیانی خەڵکی پووچ بەستنەوە. چوار: ئەوەندەی کە خانوش دەکڕان لە لایەن کرێچیەکانەوە نیوەی ئەوش دروست نەدەکرایەوە بەم

هەکارەش ژمارەی نەو لیستی ئەو کەسانەی کە چاوەڕوانی خانوی شارەوانییان دەکرد دەچووە سەرەوە و ماوەی چاوەڕوانی کردنیش زیاتر دەبوو لەو لاشەوە کرێی خانوی لەسەر کرێچییەکان گرانتر و گرانتر دەبوو. هەر ئەم سیاسەتە هەڵەی بەتاڵەی کەمکردەوە چونکە ئەوانەی کە لە خانووکاندا دەژیان و بەتاڵ بوون، ئیتر هەوڵی ئەوییان دا هەرچەن هەیە و هەر کارێك دەتە پشەوە بیکەن تاکو خانووکانی کە نیشتەجێبوون تێیدا لە شارەوانی بکەنەوە.
ئەم سیاسەتە بە هاتنی حیزبی کرێکاران [لەیبەر] یش هەر بەردەوام بوو تاکو وای لەهات کە ئێستا خانووکانی شارەوانیی و هاوزینگ ئەسیەشن ژمارەیان زۆر هاتە خوارەوە. . لە سەردەمی مارگرێت تاچەردا نزیکەی 5 ملیۆن کەس لە خانوی شارەوانیدا لە ئینگلتەرە و لە وەڵس دەژیان . لە ساڵی 1981 دا 321،66 خانوو هەر بە تەنها لە ئینگلتەرەدا فرۆشران. لە سالی 1982 ژمارەکە سەرکەوت بە 174،697 خانوو. لە ساڵی 2012/2013 دا 3،744 و لە ساڵی 2014/2015 شدا 16،519 خانوی تر فرۆشران .
سیاسەتەکە لەمەدا نەوەستا بەڵکو لەبەر ئەوەی کە حکومەتی مەرکەزی پارەی تەواو نادات بە شارەوانییەکان، شارەوانییەکانیش ناچارن ئەو خانوانەی کە نزیکەی 60 ساڵ و 70 ساڵ دروست بوون و کۆن بوون پەویستیان بە دەستکاری و چاککردنەوە هەیە ناتوانن چاکیان بکەن . لەبەر ئەمە کەمپانیای گەورە لە وڵاتانی دیکەی وەکو کەنەدا و ئەستڕالیا و ئەمەریکاوە دێن ئەو خانوانە کە لە بلەکەکدان ڕەنگە زیاتر لە 200 فلات بن لە شارەوانی دەکەنەوە و بە یەکەوتنێك کە بەڵک پارەی باش بە شارەوانی دەدەن و ژمارەیەکی زۆر کەمی ئەو خانوانە بە گەڕەی ڕەکەوتنی نەوانیان بدرێنەوە بە شارەوانی و شارەوانیش بیداتەوە بەوانەی کە پشتر تێیدا بوون یاخود ئەو خزمانەی کە لە لیستی چاوەڕوانییەدان سەریانن. ئەوشی کە دەمێنێتەوە هەموو فلات و خانوی سەردەمیانە دەبن و کرێی هیچ کامیان لە دوو هەزار پاوەند و سێ هەزار پاوەند لە مانگەکدا کەمتر نابێت ئەمە جگە لە دانی پارەی ئاو و کارەبا و غاز و تەلەفون هەروەها خزمەتگوزاری دیکە وەکو دانانی سکوڕێتی و پاککردنەوە و پارێزگاریکردن لە مسعەد و پارەی باخچەوان و هەندێك کولفەی دیکە.
بە گومان ئەم سیاسەتە سیاسەتێکە کە بە هەی نەدانی پارەی تەواو بە شارەوانییەکان بە ناڕاستەوخۆ هانیان دەدات کە دەبێت ئەو خانوانە کە پارەی چاککردنەوەیان نییە بیفرۆشن بەو کەمپانیایانە بە پارەکەشی دەفعی پێداویستییەکانی دیکەیان بکەن، کە بەمەش نزیك هەر کەمکردنەوەی ڕەقمی شارەوانییەکانە، بەڵکو لیستی سەرەی چاوەڕوانکردنی خانوەکانی شارەوانی زۆر درێژکردەتەوە، هاوکاتیش

هەل و بوارێکی باشیش خرایە بەردەمی کەمپانیاکان بۆ کڕینکردنی پارەی زیاتر.
سیاسەتێکی دیکەی خراپی مارگرێت تاچەر سەبارەت بە خانوو بەرە ئەوە بوو لە ساڵانی هەشتاکانی حوکمڕانییەکەیدا بە شۆڕشێکی بنەڕەتی هەموو کۆمەڵگاکانی بیناسازیی داشتووە. ئەم سیاسەتە لە بەریتانیای وزیرێکیدا بەناوی مایکل هەسلتاین ئاوا داڕێژرا "زەرترین خزمەتگوزاری" و "کەمترین دەستوەردانی حکومەت". ئەمەش بە زمانی ئینگلیزیی بە سادەیی یانی بە کەمپانیاکانی بڕجبهەن با کاروباری خەیان بکەوبەن.. ئەم سیاستە لە سەردەمی دیڤید کامیرۆن لە ساڵی 2012 فراوانتر و خراپتر کرا کە بەیانی ساڵی نوێی دا کە "کلتوری تەندروستی و سەلامەتی بە هەمیشە بکوژێت". ئەمەش بە واتای دەستپێکردنی بڕشکی لە هەوڵشاندنەوەی ئەو یاسا و دەسایانەی کە سەلامەتی دانیشتوان و بیناکان لە کارەساتی ئاگر کەوتنەوە و لافا و گەرمی و ساردی زەر ، دەپاراست کە ناو بەناو پشکنینی سەلامەتییان بە دەکرا.

شەش: خوێندن و پەروەردە:
لە ساڵانی حەفتاکان و هەشتاکاندا ژمارەیەکی زەری دایەنگای دەوڵەتی باخچەی منداڵان هەبوون یا ئەوەتا بەلاش بوون یاخود پارەیەکی زەر کەمیان لەسەر دانرابوو. ئەوانەی ئیشیان دەکرد دەیانتوانی کە ساواکانیان و منداڵانی پێش تەمەنی خوێندن لەوە دابنێن، کاتێکیش کە دەوام تەواو دەبوو هەر کراوە بوو بە بە دانی پارە تاکو ئەو کەسانەی کە درێنگ لە کارکانیان دەبونەوە فریای بردنەوەی منداڵەکانیان بکەون. لە ئێستادا زەربەی زەری دایەنگا و باخچەی منداڵان بوونەتە ئەهلیی ئەوانەشی کە ئەهلی نین نرخیان چووەتە 600 بە 800 پاوەند بە مانگێک. ئەهلییەکان زەر لەمە زیاترە، سەرەڕای ئەوەش هەتا کاتژمێری 3.30 پاشنیوەڕۆ کراوەن ئەو دایک و باوکانەی کە کار دەکەن تا کاتژمێری 5 و 6ی ئێوارە، دەبێت زیادە پارە بدەن بە ئەو دوو کاتژمێرە .
هەر لەو سەردەمدا قوتابیانی قوتابخانە سەرەتاییەکان خزمەتی باشتریان دەکرا لەبارەی خواردنەوە و هاوکاری پێشینی پێشاکی قوتابخانەیان دەکرا و گەشتی قوتابخانەیان خۆایی بوو کە دەگەیشتنە زانکۆ ئەوشیان لەسەر حسابی دەوڵەت بوو و پێویستی نەدەکرد کە خەیان هیچ بدەن. بە هاتنی تاچەر بە حوکم وردە وردە کرا بە قەرز بە زەرەك لە قوتابیان. لە ئێستاشدا ئەوەی کە دەچێتە زانکۆ دەبیت قەرز بکات بۆ هەقی وانەبێژ و کتێب و پێداویستییەکانی تر و گرتنی خانوو گەر لە دەروەی شوێنی نیشتجێبوونی خەزانەکەی بیت

. لانی کەم قەرزی خوێندکارێکی زانکۆ بە 3 ساڵ لە سەرو 50 هەزار پاوەندووە .
خودی قوتابخانەکانیش گرفتگەلێکی زەریان هەیە وەکو گەرمکردن و ساردکردنەوەیان، بوونیان لە شوێنی زەر قەڕەباڵخ و سەر شەقامەکاندان، سەرەڕای ئەمەش زەریەیان چاککردن و نوێژنبوونەوەیان دەوێت. قوتابیانیش گرفتی زەر گەورە ڕووبەڕویان دەبێتەوە وەکو هەگرنتی چەق و چەقکێشی لە قوتابخانەکاندا و هەنانی مادە هەشبەرەکان و فرێشتنیان لە قوتابخانە کە سەرچاوەی گرفتە کۆمەڵایەتییەکانە لەپاڵ گرفتی ژیاندا، ئابووریی. ئەم گرفتانە ئەوندە زەرن و کاریگەرن زەرەك لەو قوتابخانەی کە لە گەرەکە هەژارەکاندان پالیسیان تەدایە و پالیسیش ئەفیسی خێی هەیە.

حەوت : گەندەڵی و ئابرووچوون :
دەسەڵاتخوازی و خودی دەسەڵاتداریی سەرچاوەی گەندەڵییە. حیزبەکانی بریتانیا بە تایبەت موحافیزین کە لە دەسەڵاتدان بە بەردەوامی ئابووچونی زەریان لەدەردەکەوێت . من لەڕەدا پەنجە بە هەندەکیان نادەکەشم . هۆشی سوناك-ی سەرکۆزیران پێش ئەوەی کە بە سەرکۆزیرانی بریتانیا هەبەڕێت دەرکەوت لە سامانی 630 ملیۆن پاوەندی ژنەکەی باجی پیویستی نەدراوە تا ئاشکرا نەبوو و ناچار نەکرا باجەکە نەدرا.
لە ئاهەنگەکدا [پارتی] ، ژمارەیەك لە کەسە نزیکە ناودارەکانی لیز تروس هەژمار پێش ئەوەی ببێتە سەرکۆزیرانی بریتانیا، کە هیشتا وەزیری دەرەوە بوو لە یەکێک لە خانووە دەگیرەکاندا، دوای ئاهەنگەکە بەڵگە ماتریالی سپی دەزرایەوە کە شوشەواری مادەی کەکاین-ی پێوەدیار بوو .
ئابووچوونەکانی بەرپرسانی حیزبی موحافیزین بەردەوامە. قسەکەری پیشی سوناکی سەرکۆزیران لە کاتایی مانگی دیسەمبەردا نیگەرانی خێی دەربڕی سەبارەت بە پەڵەماناتارەکانی کە لە کاتەکدا بە کاری پەڵەمانی دانەرنەوە وەاتان شوانە لە ئوتەڵەکاندا کاری سێکسی لەگەڵ ژنانی لەشفرۆشدا دەکەن و خواردنەوەیەکی زەر دەخونەوە و دوای ئەوەش دیاری بەهادار وەردەگرن .
زەرەك لە ئەندام پەڵەمانەکان کاری دووهەم دەکەن دەرکەوت کە بە هەموویان لەو کارەدا 15.2 ملیۆن پاوەندیان دەستکەوتووە . ترڕەی کەنە سەرەك وەزیران هەر بە تەنها بە بڕی 2.5 ملیۆن پاوەندی پەیداکردووە ئەمە لە سەرو موچڕی پەڵەمانتاریەکەیەوە. بەریس جەنسەنی کەنە سەرکۆزیرانیش دوای دەستکشانەوەی لە کارەکەی لە مانگی سێبتەمبەرەوە تاکو مانگی مارتی ئەمساڵ 2.5 ملیۆن پاوەندی

بە وتنەوەی موحازەرە لە ئەمریکا و شوێنی دیکە دەستکەوتوە کە لە هەندکیاندا سەعاتی 30 هەزار پاوەندی پێدراوە. ئەمە جگە لە ئوتێلی بەلاش و گواستنەوەی بە بەلاش بە هێلیکۆپتەری موحازەرەکە و نانخواردنی و لە هەندکیشیا پارەی بیتاقەی تیارێشی بە دراوە. بە گومان دیاری بەها و داوەت و داوەتکاری و پارە لە لایەن بزنسەوە هەر باس ناکرێت ، ئەمە بە لاوەی کە هەندکیان خاوەنپشکن لە بزنسکاندا.

لە بەرانبەر پێلەماتارکانی حیزبی موحافیزین دا، حیزبی لەیبەریش [حیزبی کرێکاران] کە لە دەرەوەی دەسەاتە 2.1 ملیۆن پاوەند داهاتی کاری دووهەمیان بووە، هاوکاتیش حیزبی لیبرە دیمکرات بە بڕی 171 هەزار پاوەند کاری دووهەمیان کردووە.

ئەوە هەر باسی سەردەمی کەرنا ناکرێت کە ئێستاش ناتوانرێت جێگای زیاتر لە 12 ملیار پاوەند بکرێتەوە لە سەرجەمی ئەو 37 ملیار پاوەندەی کە بە کەرەسەی خێپاراستن و سەنتەرکانی پشکنین و پێشاکی دکتەر و نەرس و پاککەرەوەی زەوی و جیهازکان و شتی دیکە بکارهێناوە . هاوکاتیش هەندێك نوسینگە و کەمپانیای بچوك کە دەست و ناسیاوی بەرپرسان بوون پارەی خێایییان پێبەخشراوە لە بری کەینی هەندێك کەرەسەدا. لە ئێستاشدا یەك دوو لە وەزیرکان وەزیفەکەیان هێپەسەرراوە و لەپێچینەویان لەدەکەن .

نەدیم زەهاوی ، کوردەی لای خەمان، کە چەند پلە و پگەیکەی گرتە دەست لەوانە وەزیری پەروەردە و هێشنبیری و وەزیری کەرنا و دواتریش وەزیری دارایی بریتانیا کە ئەم پستە لە گرنگیدا لە دوای پستی سەرکووەزیرانەوە دێت ، دەرکەوت کە بڕی تەواوی باجی نەدابوو لە لایەن دائیرەی باجەوە ئاگادارکرایەوە بەڵام هەشتا ئەو هەر نکۆی لە گەندەڵیتی خێ دەکرد. دواتر لەژێر فشاری میدیا و حیزبکانی دەوەوەی دەسەات ناچارکرا کە دەست لەکارکێ بکێشتەوە.

شۆیکی دیکە لە گەندەڵی کە باوە لەناو هەردوو حیزبکەدا کە دەنە سەر حوکم مەسەلەی واستە قبوکردنە، دانانی کەسانی نزیك لە خێیانە، تەوگلانە لە کارکەوە بە وەرگرتنی پستە. باشترین نمونە لەردا سەرکی دەزگەی بی بی سی یە کە تا ئێستاش ئەو مەسەلەیە هەر بەردەوامە. یاخود بەخشینی پارەیە کە پێی دەڵێن دەنەیشن، کە دەدرێت بە حیزبکان، کاتێکیش کە حیزبکان دەنە سەر حوکم ئەوان ئەویان لەبەرچاوە و پگەی هەستیار و گرنگیان تا دەگاتە پگەی وەزیریی دەدرێتە. ئەمە جگە لە پرسی دەڵاڵی کە بە ئینگلیزی پێیدەڵێن لەبیکردن لە لایەن بزنسمانە گەورەکان و کەمپانیاکانیانەوە.

گەندەڵی یاسایش هەیە ، واتە خودی یاساش هاوکاری گەندەڵی و گەندەڵکاران دەکات بە هەبوونی بەشاییەك یاخود دانی دەرفەت بە نەدانی باج. لە ئێستادا 169 ملیار پاوند لە دەرەوەی بریتانیا لەو وڵات و شوێنانەی کە باجی لەسەر نادرێت یاخود هەر زەر زەر کەم، لەوە خۆنەراوە و پارەی دیکەی دێتە سەر، کە حکومەت دەسەڵاتی سزادانی خاوەنکانیانی نییە چونکە خودی کارەکە یاسایی .
ئامانەی سەرەوە چەند نموونەیەك بوون لە سەدەها نموونەی زیندوو لە کەن و لە ئێستاشدا .

درێژەی هەیە...

زاهیر باهیر

16/04/2023

بریتنی ئەنفال بەشیعر سارژ نابەت..! .. موستەفا شێخ محەمەد

بە داپێشینی کەماسیە تایبەتیەکانیان، پێنا بە ئەدەبیات و بەدیاریکراویش شیعر و شانامە دەبەن. چونکە هیچ نووسینەک هەندەی سەز و حەنونەی شیعر و شانامە کاریگەر سیحراوی نیین بە داپێشینی نا عەقڵانییەتی سیاسیی.!
دووەم: ئەم وتارانەی لەم بەنانە دەنووسرێن، پێن لە دەستواژەی سەواوی دووبارە کە بەگشتی دەخی بەهیوایی پێخشدەکەن، بەکارهێنانیشیان جگای لەکەینەوە و شیکردنەوەی زانستیان گرتتوە، بەکارهێنانیان لە کارساتکی وەک ئەنفالدا شیاو و گونجاو نیین .!
هەندەک لەم نووسینانە، لەلایەک کوزانەوە و سکاکردنن، لە بەختی خراپی نەتەوەی ئەمە و دەواندی نەتەوەکانیتری وەک عەرەب، فارس و تورک، یانیش هەکاری ئەو تاوان و کارساتەی دژەقمانکراوە،

دەخڵەتی ئەستێی جوگرافیای سیاسیی و دۆخ و قەیرانی سیاسیەتی نێودەوڵەتی، هەموو ئەمانەش بەیەکەوە لە پێناو ئەوەیە ئەوەی بەسەر کورد هاتووە وەک قەدەرێکی ئەزەلیی نەگۆڕ نیشانی بدەن. دواجاریش بەرهەمی هەموو ئەم بەیتوبالەرانە جگە لە دروستکردنی دەخێکی دەروونی ئاڵۆز بۆ مرۆڤی کورد و پێکردنی دونیا، لە بۆ هیوایی هیچ شتێکیتر لە شین نابێت.
چۆن بۆ خواردنی شوتی پێویستت بە پلایس نییە، ئاواش بۆ سارێژکردنی بریندەکانی نەتەوەی کورد، کە جگە تراژیدیای ئینفال سەدان کارەساتی دیکەشی هەیە، پێویستت بە شیعر وتاری پڕ لە کێوزانە و بەدەودرنج نیشاندانی نەتەوەکانی دیکە نییە.
بەداخەوە مێژووی سیاسیی نوێ و هاوچەرخی کورد، بناغەکەی لەسەر ئەدەبیاتی وفەنتازیای شاعیرانەیی کوردایەتیی دانراوە، لەباری فیکر و عەقڵانیی سیاسییدا هێندە هەژارە، ئەگەر دڵق و تێکستە شیعرییەکانی لە بسنیتەوە، شتێکیتری ئەوتەی لە نامێنێتەوە، هەر ئەوەشە وای کردووە یەک کارەکتەری سیاسیی کورد نەدزییەوە لەسەر وەختی بارودۆخە گرینگ و هەستیارە مێژوویەکاندا خاوەنی ئاکتێکی عەقڵانیی بێت، کەمێک بەرچاو ڕۆشنی سیاسیی و فیکری لە بەدی بکرێت.
ئەم جۆرە داکۆکیی کردنە، لە نەتەوەییەکی دیاریکراو، دواجار جگە لە تونەدکردنی کێوبەندەکانی سەری زیاتر، وەک تائێستا دەرئەنجامێکی نەبووە، بە ئایندەش دەرئەنجامێکی نابێت.!
کەواتە چی بکرێت بە ئەوەی لەودۆخە شیعرییە دەرچیین؟ من پێویستی نابینم ، نموونەی فان وفیسار نەتەوە بنینەوە، چونکە بارودۆخەکان دەکرێت زۆر جیاواز بن.
بەڵام بەئاسانی مرۆڤ ئەتوانێت هەست بەوە بکات، کە بەشی زۆری بیرکردنەوەی کورد دەربارەی ژیان و بوون و گەردون، بیرکردنەوەیەکی شاعیرانەییە، لە کاتێکدا ژیان و مرۆڤ و گەردون، لەسەر فیزیا و کیمیا بەڕەوە دەچێت، ئەدەبیاتیش دەتوانێت ڕەنگێکی هەبێت، بەڵام ناکرێت ئەدەبیات بخرێتە شوێنی زانست.
لەوە بەمان دەردەکەوێت کە گووتاری زاڵ و باوی کروزانەوەی شیعری، دیوەکەی دیکەی یەکسانە بە رق و کینە و ڕەگەز پەرستی و نیشاندانی ئەوانیدیکە وەک دەندە و مرۆڤ خەر.
با بینەوە سەر ئەسڵی مەقسەد، کورد و سیاسیەکان و دامودەزگاکانی لە قوتابخانەیەکی بنەڕەتییەوە، تا مەکتەب سیاسی و دەسەڵاتدارەکان، ئەبێت ئەو پرسیارە لەخۆیان بکەن، ئایا دیسکۆرسی کێوزانەوە، چی بەئەمە بەخشیوە و چی لە زەوتکردوین؟
دوای وەڵامی ئەو پرسیارەش یەکەم شتێک کە یارمەتی دەری چارەسەرکەی ریشەیانە ئەبێت بە دەسەڵات و گەلە ئەوەیە، ئەم میتەد و وتارە،

فرەبدات، کە ناتوانێت هیچ بڕەهەمێکی هەبێت، بەمکارە بەلانی کەم 60 % ی کێشەکەت چارەسەر کردوە.
چونکە ئیتر لەبری ئەوەی بەدوای شین و ۆەردا بگەڕیت، بیر لەوە ئەکەیتەوە، کە چۆن دەکرێت، ڕێگا لەچەندبارەبوونەوەی جینەسایدی بگریت و بڕەو ئاسایەکی دیکە بدەیت کە دەشێت ۆەگاکانی زۆر ئاسانتر بن...!
یادی تاوانی ئەنفال و جینەسایدو کارەساتەکانی دیکەی گەلی کوردستان، بەبێ فرەمسک ۆشتن گەشاوەترە وو مانادارترە، فنکە فنک و ۆشتنی ڕقی قەومی و پیشاندانی ئەوانیدیکە وەک مەترسی دواجار هەر ئەتخاتەوە، ئەو دەخەی کە تێیدا چەقیووی.
تائێستا کە خەڵکی ئێمە ناتوانێت بەوردی لەم شتە تێبگات کە ناوی ئەنفالە، هەکارەکەی ئەوەیە لەجیاتی عەقڵانیەتی سیاسی و زانستی، بەپۆەرەکانی شاعیرانە ئەیبەن و دەیدرون و هەموو جارێکیش سەر لەناو شکستێکی دیکە دەهێننەوە.!!
تێبینی وێنەکە نوگرە سەلمانێ.

ۆەشنبیری پۆپۆلیست.. بەختیار محەمەد

ۆەشنبیری پۆپۆلیست – وەك سیاسەتمەداری پۆپۆلیست – بە دڵی خەڵك (جەماوەر) قسە دەکا؛ بۆیە ۆەشنبیرێکە ناتوانێ لەگەڵ خڵی و لەگەڵ

حەقیقەت ڕاستگۆ بێ.
ئەو ڕاستیی دەکاتە قوربانیی هەزامەندیی جەماوەر(خوێنەر، بینەر، گوێگر… تاد.). لەمەوە ڕۆشبیری پێپڕەیست چەپڕەی دەوێ لە جەماوەر، نەك هەخنە و سەرنج و ڕای جوداواز. واتە دەترسێ لەوەی، کە لەلایەن جەماوەرەوە هەخنە لە قسەکانی (ڕا و بۆچوونەکانی) بگیرێ، بۆیە ڕاستیی – ئەگەر باوەڕیشی پێی هەبێ – نادرکێنێ. بەلای ئەوەوە – با بە درۆش بێ – ژمارەی زۆری جەماوەر (خوێنەر و بینەر) گرنگە، نەك حەقیقەت و داهێنان. لەمەوە دەشێ بڵێین، ڕۆشنبیری پێپڕەیست کەسێکی هەڵپەرستە: بازاڕی لە قەرەباڵغیدا گەرمە و لە تەنیایی و بیرکردنەوەدا هەناکا.
هەبەت ئەمە بەواتای ئەوە نایێ، کە ئێمە دژی جماوەر و خەڵکین؛ بەڵکو مەبەستمان ئەوەیە، کە حەقیقەت لە هەموو شتێك گرنگترە (لە جەماوەریش)، چونکە ئەگەر حەقیقەت نەبوو، جەماوەرێکی چالاك و هۆشیار و ڕۆشنبیریش نابێ. ڕۆشنبیر دەبێ جەماوەر (خوێنەر، بینەر…) دروست بکا: جەماوەرێکی چێنایەتیی؛ نەك ڕۆشنبیر ببێتە کلکی جەماوەر و ستایشی خورافە و وەهمەکانی بکا. ئیشی ڕۆشنبیر ئەوەیە وەهم و درێ تێك بشکێنێ، نەك شکەمەندیان بکا و ڕێزیان لێ بگرێ، تا جەماوەر ستایشی بکەن و چەپڕەی بۆ لێ بدەن.
ڕۆشنبیری پێپڕەیست لە قسەی خەڵك دەترسێ، بۆیە بە دڵی ئەوان: دەنووسێ، دەدوێ، دەجووڵێ، دەنوێنێ… تاد. ڕۆشنبیری پێپڕەیست پتر لە مەلا دەچێ، نەك ڕۆشنبیر. ئەو چەندایەتیی لەلا گرنگە، نەك چێنایەتیی؛ بۆیە لەگەڵ شەپڵی باو دەڕوا، نەك دژە شەپڵ.

بەختیار محەمەد

ئێنفاڵ بێ بێ جێنساید کی جیهانی ناسێندرا.. شوان ئەحمەد باپیر

لای هەموومان ڕوونە، یەکێک لە تاوانە هەرە قێزەونەکانی سەرانی ئژمی بەعس لە عێراقدا پێنابردنیان بوو بۆ ئێنجامدانی تاوانی

ئەنفال، هەژی 14ی 4ی 1988ش، بۆیە بە هەژی ئەنفال ناوزەند کراوە، چونکە لوتکەی هەرشی ئەنفال بووە، تیاید 30هەزار، هاوڵاتی مەدەنی بە سەر شونکران و گوندو و ئاوایەکانی گەرمیان زەریەنیان لەگەڵ زەوی خاپور کران، ئەوەی بریننی ئەم کارەساتەی زیاتر بریندارکردووە جاش و ئەنفالچیەکانی بەشدار لەو تاوانە کەکوژیەدا، هەشتاش هەر ژیانەکی شاهانە ئەژین و بە بەری کراون لە گرتن و لەپرسینەوە و خستنە کونجی زیندان.
ئەمە دەبەت بپرسین بۆچی کەکوژیی ئەرمەنیەکان، لە ساڵانی 1894، لە ناو دەوڵەتیی عوسمانی و دواتریش لە دەمی یەکەم جەنگیی جیهانی، بە هەزاران ئەرمەنی تیاداچوون، ئەوان تواناییان لەبی کارەساتی گەلی خەیان بکەن و زلهەزەکان بخەنە سەر ئەو باوەڕەی ئەم تاوانە بکەنە جینساید لە ناوەندە جیهانیەکان، پاشان هەوداوی هەڵکەستی جولەکەکان لە ماوەی دووەم جەنگی جیهانی، لە ساڵی 1942، بەهەمان پەودانگ ئەوانیش سەرکەوتوو بوون لە ناساندنی کێشەکەیان و دانپێدانانی جیهانی.
ئەستا ئەو پرسیارە قوت دەبەتەوە ئەوان بەهەکاری پەروەی ئاین و سەزی وڵاتانی زلهەز ئەم کارەیان بە مەیسر بووە، بەڵام زەرکمان کە دەتە سەر پرسی ئەنفالی کورد، پرسەکە بە ئەوە دەگەنەوە ئەمە دەوڵەت نینە و گەلەکی مووسمانین، ئەمانە نکولی لەناکرەت هەی خەیان تاڵادیەک هەبووە، بەڵام کەکی کێشەکە زەر گەورەتر، ئەویش خەم ساردی دەسەڵات دارانی کوردە لەماوەی 30 ساڵدا، سەرباری لەبەردەست بوونی شیانەکی باشی ماددی و بوونی دەسەڵاتی گەورە لە عەراقدا تا هەڵەمی دەسەڵات، بەڵام ئەسەف لەبەر ناکەکی و بە باکییان لەم پرسەدا، نەیان توانی زامی بریندارانی هەزاران قوربانی ئەنفالکراو ساڕێژ بکەن و تەزەک لە ناسەریەکانییان بەوەننەوە، هیچ نەبایید سەددام حوسێنی سەرەک کەماری عەراق لەسەر ئەنفال لەسەدارە بدرابایید ئەو دەرفەتشییان لە کیسدا، قەرەبووکردنەوەش لەو لا بووستەت کە نەیان تواناییووە حکومەتی عەراق بخەنە ژێر باری بەرپرسیارەتی، ئەبوایە لە سەرجەم مافە کەسی و حزبییەکانی خەیان خەشبوونایە و هەموو دەسکەوتکییان ولا نابایە بەڵام نابوایە لە بگەڕابانە ئەم کارەساتە هەر وا بە ئاسانی و بە باکی بچەتە نەو لاپەڕەکانی مێژوو، ئەستاش خەمخرانکی ئاستەقینە هەبن، ئەکرەت دووبارە کەیسی ئەنفال، ببرەتە قۆناغکی دیکە، بە داتاو بە زانیاری ورد و باوەڕ پکراو بسەلمەندرەت لە ناوەندە جیهانییەکان، بەڵام دیسان پەویستی بە کەسانکی ئاستگە و هێشید هەیە، نەوەک کەسانک خەی پە هەواسن و لە بریتی خەم لە خواردن خەیانی پە دەوەمەنتر بکەن و کەس و کاری ئەنفالکانیش

150هەزاریان لە بەدرەت لە بریتی ئاوی ژیانکی شکەندانیان بە دابین بکرێت.

شوان ئەحمەد باپیر
سەران. 14ی 4 ی 2023

هاوستەکانی ئەم دواییەی ئەپەزسیونی ڕاست و پەگەی لە شەشی ئەستادا.. وەرگەڕانی بە کوردی: کاوە عومەر

دیمانەی حەسەن ساحی لەگەڵ حەمید تەقواییدا

بە پشتبەستن بە چاوپکەوتنک لەگەڵ کەناڵ جەدید کەکراوەتەوە حەسەن ساحی: لە بەرنامەی ئەم هەفتەیەدا پەمان خۆش پەداچوونەوە بە هەندەک لە هاوستەکانی ئەم دواییەی هەزە ڕاستەوکان و شاهانییە ئەپەزسیونکان بکەین و هاوستیان لە سەردەمی شەشی ئەستادا تاوتوێ بکەین و ڕوونیش بکەینەوە کە ئاو هەزانە بەدوای چ ئامانجکدا دەگەڕێن.
حەمید تەقوایی، لەم دواییانەدا ڕەزا پەهلەوی دژایەتی دروشمی "نە دەبەخشین و نە لەبیری دەکەین" وەستایەوە و لە چاوپکەوتنکدا ئاماژەی بەوە کرد کە "نا لی بەخشین" تەسەندنەوە و هاندەری ڕق و کینەیە و پەویستە ئاو کەسانەی تاوانیان ئەنجام داوە دەرفەتیان پەبدرێت، دەربارەی ئاوە چۆن بیر دەکەیتەوە؟
حەمید تەقوایی: دروشمی "نە دەبەخشین و نە لەبیرمان دەچێت" دروشمی بزووتنەوەیکی زەر فراوان و بەهەزە لە ئەراندا، واتە بزووتنەوەی دادگاییکردن. ماویکی زەرە بنەماڵەی قوربانیانی کەماری ئیسلامی و زەرەک لە تەکشەرانی بزووتنەوەی داواخوازی ئەم دروشمە بەرز دەکەنەوە. مانای ڕوونە. واتای "نابورین" ئاویە کە هەموو ئاو بەرپرس و خاوەن پگانەی کە دەستیان لە تاوانکانی حکومەتدا هەبووە، نک هەر لە سەردەمی شەشی ئەستا بەکو لە ماوەی چل ساڵی

دەسەڵاتی پیسوای کۆماری ئیسلامیدا، دادگایی بکرێن. دادگاییکردن لە دادگاییکی دادپەروەر و گشتی. زۆرێک لەو خەڵکانە دادخوازانە دژی سزای لەسێدارەدانن، دژی تۆرتوورکردنەوەن، بەڵام دەیانەوێت دادپەروەری جێبەجێ بکرێت. ئەوان دەیانەوێت ئەم کەسانە بە ئاشکرا دادگایی بکرێن بۆ ئەوەی جارێکی لە دووبارەبوونەوەی ئەو کارەساتانە بگیرێت و کەس نەوێرێت تاوانی لەو شێوەیە ئەنجام بدات.
بەشێکی تری ئەم دروشمە، "لەبیرمان ناچێت"، بەو مانایەش دێت کە ئەو تاوانانە تێپەڕبوونی کات ناگرێتەوە. ناکرێ بگوترێ بە نموونە ٤٠ ساڵ بەسەر کۆمەڵکوژیی شەستەکاندا تێپەڕیوە و ئیتر نابێت بەدواداچوونەکی بکرێت. یان تاوانەکانی سەردەمی پەهلەوی گرنگیان نەماوە، چونکە ٥٠-٦٠ ساڵ لەمەوبەر ڕوویانداوە و ئەو دەسەاتە ڕووخێنراوە و هتد.
"لەبیرمان ناچێت" گرنگە، چونکە لە مێژوودا چەندین جار ڕوویداوە کە دوای ڕووخانی دیکتاتۆر و حکومەتە ستەمکار و تاوانکارەکان، هاوچینەکانیان و دەسەات و حکومەتە پاپشتیەکانیان لە وڵاتانی دیکە، بەهەمان بیانوو کە ئابردوو تێپەڕیوە یان چونکە فەرامۆشی دیکتاتۆرتەمەنی تێپەڕیوە و هتد دژایەتی دادگای کردنیان کردووە. دوا نموونەی دیکتاتۆری لابراو پینۆشێی شیلی ئەو بوو کە هەموو خەڵکی شیلی و بیروڕای گشتی و هەزە پشکۆوتنخوازەکانی جیهان دژیانویست هەوڵی بەدەن و سزای بدەن، بەڵام مارگریت تاچەر، سەرکۆزیرانی ئینگلتەرا لەو کاتەدا و چەند کەسێک لەحکومەتەکانی تر بە بیانووی ئەوەی کە زۆر پیر بووە ئەوان بڕیاری داواکاری قوربانیانی تاوانەکانی پینۆشێ بووە. دەبێت بەینین جگە لە لایەنی دادوەری و دادپەروەری، "لەبیرمان ناچێت" لە ڕوانگەی سیاسی و کۆمەایەتیشەوە گرنگە. ئەم دروشمە بەو مانایەیە کە ئەمە ڕەگە بە هیچ حکومەت و دامەزراوە و کەسایەتییەک نادەین بە هیچ بیانوویەک ڕەگەری لە لێپێچینەوە و دادگاییکردنی تاوانباران بکات.
بە لەبەرچاوگرتنی هەموو ئەو خاانە پێویستە بگوترێ کە دروشمی "نە دەبەخشین و نە لەبیرمان دەچێت" دروشمەکی پشکۆوتنخوازانە و ڕاست و تەواو مرۆڤدۆستانەیە.
ئەم خاانە هەکاری دژایەتی ئاغای پەهلەوی و لایەنگرانی ئەو دروشمە ڕوون دەکەنەوە. دژایەتیکردنی تۆرتوورکردنەوە و بەاوکردنەوەی ڕەق و هتد، پاساو و ڕواتی بابەتکەیە. بەڵای من هەکاری ڕاستەقینەی ئەوەیە کە دەیەوێت بەشێک لە سیستەمی سەرکوتی کۆماری ئیسلامی بپارێزێت. چەندین جار جەختی لەسەر پێویستی پاراستنی سوپاسی پاسداران(IRGC)کردووەتەوە. هەروەها لە جانامەی ٦ کەسیدا ڕایانگەیاندووە کە بەشێک لە سپای پاسداران، وەک خەیان دەبن،

شارەزایانی سپای پاسداران، بخرێنە ناو سوپاوە.کە ئاغای پەهلەوی چەندین پەیامی دەستانەی بۆ ناردوون.
لایەنێکی دیکەی ئەم "لەبوردنی شاهانە"، لەبیرکردنی تاوانکانی سەردەمی پەهلەویە. لە دەی شەشی ئەستادا، بۆ تایبەت دوای پەردە لادان و پشتیوانیی جەلادی ساواک پرویز سابات، گوتاری تاوانکانی سەردەمی پەهلەوی لە سۆشیال میدیا و لە کەمپگادا باو بووە. باس لەوە کرا کە دادگاییکردن تەنیا سنووردار نییە بۆ سانی هەشتاکان و حەفتاکانەوە ، بەڵکو نەوەی چل و پەنجاکانیش دادخوازن. دیکتاتاری و سەرکوت و تاوانکاری لە کەماری ئیسلامییەوە دەستی پێنەکرد. لە سەدارەدانی نزیارانی سیاسی، ئەشکەنجە و سەرکوت و کەمی کردن، تەنانەت کەمی کردنی نهێنی زیندانیانی سیاسی وەک بیژن جەزنی و هاوکانی، هەموو ئەمانە مێژوویکیان هەیە. بنەماکە و نەوکانی ئەم قوربانیانە و هەموو کەمپگە نابە ئەم تاوانانە لەبیر بکەن چونکە نابەت کەمپگە بدرێت ئەم زوەمە لەژێر ناو و بەرگی تردا جارێکی تر بردەوام بێت. ئەمەش لایەنێکی تری هەکاری لەخشبووونی شاخوازکانە. ئەوان لە ئاستیدا نیگەرانن لە باوکردنەوەی ئەم دروشمە بۆ قەناغی پێش کەماری ئیسلامی. نەک هەر نایانەوێت کەسانی وەک پرویز سابتی دادگایی بکرێن، بەڵکو بیرکەی گەیاندنەوەی دەسەاتی پاشایەتییان هەیە بۆ هاوکاری ئەم جۆرە تاونکارانە و بۆ بەدەستهێنانی پشتیوانی توژکانی "سەرکردە سەربازیکانی وەات" لە کەماری ئیسلامی. بۆ زیندووکردنەوەی دەزگای پاشایەتی.
پەویستە بە دەنگی بەرز ئابگەیەنرێت کە هیچ تاوانێک تەپەبوونی کات نایگرێتەوە. ئەستا ئەگەر بەهای پیری یان هەر هەکارێکی ترەوە کەمکردنەوەی سزای تەمەتبارێک بدرێت، ئەوە بابەتکە دادگا و دادوەری پەیوەندیدار بیاری لەسەر دەدەن. ناتوانیت لە پیشەوە بیاری بۆتاوانی هیچ بکوژێک دەربکەیت. گرنگ ئەوەیە کە ئەو بەرپرسانەی دەستیان لە تاوانکانی دەسەاتە دیکتاتەرییەکاندا هەیە دادگایی بکرێن.
یەکێک لە سودکان و یەکێک لە دەرەنجامە مرەیییکانی دادگاییکی دادپەروەرانە ئەوەیە کە دەسەیی تاوانکانی دەسەاتە سەرکوتکەرکان بە ڕوون و ئاشکرا دەخاتە بەردەم کەمپگە و خەڵک وشیارو ئاگادار دەکاتەوە و کەمپگە نادات ئەو جۆرە تاوانانە دووبارە ببنەوە، ئاشکراکردن، ئاگادارکردنەوە و دەرخستن و ئاگادارکردنەوەی خەڵک لە هەر تاوانێک کاریگەرترین ڕێگایە بۆ ڕێگریکردن لێی.
هەر لەبەر ئەم هەکارە جەخت دەکەینەوە کە هەموو تاوانبارانی مێژووی هاوچەرخی ئێران کە هەشتا لە ژیاندان، هەموو ئەوانەی

دەستیان لە تاوانکانی دوو دیکتاتۆری شاهانە و ئیسلامیدا هەبووە، ئەبێت لە دادگای گشتی و دادپەروەراندا دادگایی بکرێن.
کاک پەهلەوی، هەم لەبەر ئەوەی دەیەوێت بەشێک لە هێزە سەرکوتکەرەکانی کۆماری ئیسلامی بپارێزێت و بە بەشێک لەم نیزامە بینای بکات، هەم لەبەر ئەوەی نایەوێت دەسیەی ئەو تاوانانە درێژبێتەوە بە سەردەمی دەسەلاتی پاشایەتی، لە دژی دروشمی "نە دەبەخشین و نە لەبیرمان دەچێت" وەیە
حەسەن ساڵحی: ئەزا پەهلەوی بانگەشەی ئەوە دەکات کە دژی بەعسکردنەوەی ئاق و کینەیە، بەڵام هاوسەرەکەی خاتوو یاسمین پەهلەوی لەم دواییانەدا دروشمی مردنی بە سێ فاسد مەلا،چەپ و موجاهیدینی لە تویتەکدا بەعسکردەوە. واتە هیوای مردنیان بە موجاهیدین و هێزە چەپەکان خواست. لەم دواییانەدا لە کاردانەوەسەبارەت بە قسەکانی کاک ئیسماعیلیون سەبارەت بە دادخوازی بنەماڵەکانی موجاهیدین، خاتوو یاسمین پەهلەوی هەشداری دا کە نابێ پشتیوانیان بکەین و دەبێ بە داوای یاسایی قوربانیانی شەشی مەهسا بوەستین. پەتان وانییە ئەمە بە جارێک لە جارەکان بە مانای لایەنگری بێت لە کوشتنی کەمانیستەکان لە لایەن کۆماری ئیسلامییەوە؟
حەمید تەقوایی: خاڵکی سەرنجڕاکێشت باس کرد. دەڵێن لەبوردن پێویستە، چ لە حکوومەتی کۆماری ئیسلامی یان بە تایبەتی لە سەردەمی شادا، نابێ بەدواداچوون بە تاوانی بەرپرسان بکرێت، تەنیا بکرێتەوە، ئاق بەعسو بکرێتەوە و هتد. بەڵام کاتێک باس لە قوربانیانی ئەو دەسەلاتانە دەکرێت، ئیتر لەبوردن و دژایەتی بەعسکردنەوەی ئاق و کینە و هتد نامێنێت! بە پێچەوانەوە خەیان لە ئەستاوە سەرقاڵی بەعسکردنەوەی ئاق و تیژکردنەوەی تیغەکانیانن بەرامبەر بە نزیکانی دیکتاتۆری شاهانە. لەخشبوون بە باڵا و سەرکوتکردن بە خوارەوە. ئەمە جۆهەری هەڵوەستی هێزە شاخوازەکانە. ئەوانە هەر لە ئەستاوە ئەکخراوی موجاهیدینیان بە تیرۆریست ناساندووە و هێزە ئۆپۆزسیۆنەکانی کوردییان بە جوداخواز ناو بردووە و هەتا سووری یەکپارچەیی خاکیان لەبەردەمدا تەخکردونەتەوە، ئارەزوی مردنیان بە چەپەکان خواستووە.ئەخنەیان لە ساوەک ئەوەیە کە بە هادی پۆیست کەمانیستەکانیان و ئەوانی دژایەتی دیکتاتۆریەتی شایان کردوە نەکوشتووە، ئینجا باسی لەخشبوون دەکەن! تەنانەت بەشێک لە پاشایەتیخوازە شڵگیرەکان دژی هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدانن کە لە جانامەی ٦ کەسیدا هاگیەندراوە. دەڵێن ئەمە دروشمی چەپەکانە و حزبی ئەمەش بە "خاوەن"ی ئەم دروشمە دەزانن و گروپی شەش کەسی بە شۆنکەوتنی

چەپەکان تەماتبار دەکەن. لە بەرپرسانی حکومەت خۆش دەبن، بەڵام لەسەداردان بە پۆیست دەزانن بە هێزەکانی دژە لەسەداردان! کاتێک باس لە کەمانیست و موجاهیدین و هێزە ئۆپۆزسیۆنەکان بە گشتی دەکرێت، چ لە سەردەمی شا و چ ئەمڕۆش بۆ ئاشکرا بردەکانیان دەگرن بەدەستەوە.
ئەم جۆرە گوتارانە ئەوە دەردەخەن کە لەخشبوونی ڕزا پەهلەوی و شونکەوتووانی بە هەی مرۆقدۆستی و دژایەتیکردنی تۆندوتیژی و تەسەندنەوە و...هتدەوە نییە. بەڵکو هێزەستەکی تەواو سیاسییە کە ڕژاندنی ئاوی پاککردنەوەیە بەسەر سەری تاوانبارانی دەسەاتداردا و لەدانی هێزی چەپ و ڕادیکاڵی دژی دیکتاتۆریەتی ئیسلامی و شاهانە و یان لە ژێر هەر نازناو و بۆرگیێکی تردا.
حەسەن ساڵحی: ئەوەندەی پەیوەندی بە موجاهیدنەوە هەیە، ئەمە دەزانین ئەو گرووپە ٦ کەسییە دژی موجاهیدین و بە تیرۆریستی دەزانن. دەڵێن موجاهید لە شەی ئێران و عێراقدا دژی سەربازانی ئێرانی شەی کردووە. ویستم بڕچوونی ئەوە لەسەر ئەم بابەتە بزانم. لەم جۆرە حاڵەتانەدا دەبێت بڕگری لە موجاهیدەکان بکرێت لە بەرامبەر ئەم هەڕشانەدا؟
حەمید تەقوایی: مشتومڕەکە لەسەر پشتاستکردنەوەی هێزەستەکانی موجاهیدین نییە. ئەمە ڕاخنەیەکی زەرمان لە سیاسەت و ئەدای موجاهیدین هەیە- کە بەگومان بە تەواوی جیاوازە لە دژایەتیی هێزە ڕاستەوەکان. بەڵام سیاسەتەکانی ڕاکخراوی موجاهیدین هیچ پەیوەندییەکی بە تاوانەکانی حکوومەتەوە نییە بەرامبەریان، وەک لە سەدارەدانی هەزاران دیلی موجاهید لە دوای شەی لەگەڵ عێراق. هێزەستەک کە هەر وەک کەماری ئیسلامی هێزەکی ئۆپۆزسیۆن بە تیرۆریست دەناسێنێت و هێزەکی بە دەکشێت و بڕێت لە ئایندەی ئێراندا هیچ جێگایەکی نییە، هێزەستەکی تەواو کۆنەپەرستانەیە و هاوشێوەی دژایەتیکردنی دروشمی "ئەمە". نە دەیبەخشین و نە لەبیری دەکەین"، هەوڵەکە بە پاراستنی سیستەمەکە. دیکتاتۆری ئەم جۆرە هێزەستە بەو مانایە کە لە ڕژی دوای ڕووخانەوە هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن دادگایی بکرێن و تەڕیان بە بکرێتەوە و ئۆپۆزسیۆن سەرکوت بکرێن. بەڵام مەسەلەکە تەنها لە موجاهیدندا سنوردار نییە. لە جانامەیەکی دیکەی ناسیونالیستەکاندا کە لەم دواییانەدا لە تەڕ کەمپاینەکان بەاوکرایەوە، حیزبی دەموکرات و کەمەڵە وەک تیرۆریست ناسێنران. باس لەوەش کراوە کە نابە لە حکومەتی داهاتوودا ڕێیان هەبێت. ئەم هێزەستانە بەڕوونی دژایەتین لەگەڵ تەنانەت سەرتاییترین پەوەرەکانی دیموکراسی کە هەمان ئەم هێزانە ئیدیعای دەکەن.

ئەم پارێزەری ئازادی بە کێت و مەرجی چالاکیی سیاسیی هەموو لایەن و هێزەکانین، بەبێ گوێدانە هەر جیاوازیەک کە لەنگەر لەسەر هەڵوێست و ئەدای ئەوانمان هەبێت. جگە لە هەڵسەنگاندنی هەڵوێستەکانی هەر هێزێکی سیاسی،ئەبێت مافی بوون و چالاکییان بەفەرمی بناسرێت. بە تایبەت لە کەمەنگایەکی وەک ئێراندا کە حکومەتە دیکتاتۆرەکان هەمیشە بە بیانووی جۆراوجۆر – لە نوێیاندا و بە تایبەتی بە ناوی بژاوەندیی نەتەوەییەکانەوە نەیارەکانیان سەرکوت کردووە – پابەندبوون بەم پرەنسیپە زۆر بنەڕەتی و ژیانییە. پێویستە هەموحزب و جیاکخراوە سیاسی و مەدەنی و سەندیکاییەکان مافی ئەوەیان هەبێت کە بۆ ئازادی کار بکەن. (تەنیا ئیستسنای ئەو حیزب و هێزانەن کە دەستیان لە حکومەتدا هەبووە و هاوبەشی تاوانکانی کەماری ئیسلامی بوون، لەو حاڵەتدا دەبێ بە تاوانی تاوانکاری دادگایی بکرێن نەک بە تاوانی سیاسی).
دوای ڕووخاندن زۆر حزب و جیاکخراو دروست دەبن، تەنانەت جیاکخراوی ئایینی نوێش دروست ببن. سەرەتاییترین بنەماکانی دیموکراسی و ئازادی حوکم دەکات کە ئەم دان بە مافی هەموو ئەو هێزانەدا بنێین بە کردار و پابەندبوونمان بەم پرەنسیپەوە لە ئەمەوە ڕابگەیەنین. هەر هێزێک کە بەشداری لە تاوانکانی کەماری ئیسلامیدا نەکات، مافی خۆیەتی بۆ ئازادی چالاکی بکات.
لەم نێوەندەدا ئەو تەمەتانەی کە هێزە ڕاستەوکان بە موجاهیدین و هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن لە کوردستان دەیکەن، لە تاوانە گومانلێکراوەکانیان خراپترە! هەر هێزێک کە دژایەتی شۆڕشی ئێران و عێراق بووبێت یان دژی "سەربازە ئێرانییەکان"ی کەماری ئیسلامی، بە کوردستانیشەوە شۆڕشی کردبێت، بە تاوانبار و خائین لە وڵات دەزانن. سەرباز و پاسەوانەکان خاکی کوردستانیان وێران کرد و هەزاران کەسیان کوشت و ئاوارەیان کرد، بێئەوەی بە پێی ئۆپۆزیسیۆنی ڕاست ئەمانە هەرگیز نیشتیمان پەروەرن و نەیارەکانیان تیرۆریستن! شاخوازەکان هەرکەسێک خەباتی چەکداری لە دژی کەماری ئیسلامی کردبێت، هەر وەک خودی ڕێژیم بە تیرۆریست دەزانن.
کەماری ئیسلامی لە سایەی شۆڕشی لەگەڵ عێراقدا خێکی کوردستان کە هەرگیز دەستاتی ژمێری نوێیان قبوڵ نەکردبوو، هەروەها ئەو خوێندکار و کرێکار و ژنانەی دەیانویست داواکاری شۆڕشگێڕانەی خۆیان بدەبەهێنن لەخاک وخۆین هێکەشا، بێئەوەی بە گوێرەی هێزە ڕاستەوکانی ئۆپۆزسیۆن ، دژایەتیکردنی شۆڕشی ئێران و عێراق گوناهە، لەخۆشبوون نییە! ڕازا پەهلەوی خەی زۆر جار ڕایگەیاندووە کە ئاواتخوازە لە دامێنی کەماری ئیسلامی لەگەڵ عێراقییەکان شۆڕ بکات.

کەی ئەم هێزەستانە بتەواوی کۆنەپەرستانە و تەواو ناسیۆنالیستی و فاشیستن. بەڵای من لەم ڕوانگەیەوە هێزەستی هێزە ڕاستەوەکان هیچ جیاوازییەکیان لەگەڵ هێزەستەکانی کەماری ئیسلامی لەدژی حیزبی دەموکرات و سازمانی موجاهدین و کۆمۆنیستەکان نییە.

حەسەن ساحی: لەم دواییانەدا کەمپەینک باس وگفتوگۆ لە نێوان ئەو گرووپە شەش کەسییەدا هاتۆتە ئاراوە. پاشزا پەهلەوی باس لەوە دەکات کە ناوی پێشنیار کردووە بۆ ئەوەی بچێتە ناو ئەم گرووپە، بەڵام ئەوانی دیکە دژی بوون و هیچ کەدەنگییەک نەبووە. وتیشی، "بەڵام بەردەوام دەبم لە پاڵپشتیکردنی هەموو گروپ و دامەزراوەکان لە بەرژەوەندی دیموکراسی و یەکپارچەیی خاک". دیارە ئەم گرووپە لە لایەنی جیاوازەوە لە ژێر فشاردایە. هێزە تونداڕەوەکان فشاریان خستۆتە سەر پاشزا پەهلەوی، بۆچی بە نموونە یەکپارچەیی خاک بە ئاشکرا لە جاڕنامەکەدا نەخراوەتەوە؟ بۆچی ئایکۆنی ئاڵا بەکارناهێنرێت؟ بە وا گریمانە دەکەیت کە هێزەستت لەبارەی موجاهیدنەوە نەگرتووە، یان پەیوەندیت بە جوداخوازەکانەوە کردووە و هتد. ئەم پێشهاتانە چۆن دەبینن؟ ئەو پاسەی کە بەیار بوو بگاتە شوێنی مەبەست، پەدەچێت لە نیوەی ڕێگادا پەنچەر بووبێت.

حەمید تەقوایی: تێبینییەکی کورتم لەسەر کەمپەینەی جەرج تاون و جاڕنامەکەیان لە یاداشتێکی کورتدا نووسیبوو، پاسەک بە بنی دڕەکە! ئەم پاسە ماوەیەکی زۆرە ئەستا کەوتۆتە خوارەوە. هیچ شتێک لە چالاکیی هاوبەشی ئەو گروپە شەش کەسییە نەماوە. پێش ئەم پێشهاتە دواییناەی کە باست کرد، نەگەیشتنە کەدەنگی لەسەر زیادکردنی هەندێک کەس بە گروپەکەیان، ئەم گروپە بە کردەوە هێوەشابووەوە. هەروەک لە سەرەوە ئاماژەم پێدا، باسی موجاهیدین لەڕەوە دەستی پێکرد کاتێک حامید ئیسماعیلیون لە وتارێکدا ناوی بنەماڵەکانی موجاهیدینی وەک دادخواز ناوبرد و ئەم بابەتەش لەلایەن یاسمین پەهلەوییەوە ناڕەزایی لێکەوتەوە. یان دروشمی "نە دەیبەخشین و نە لەبیرمان دەچێت" دروشمێکی سەرەکی کەسوکاری قوربانیانی گۆشتی فڕۆکە ئۆکرانییە، لەنوێیاندا حامید ئیسماعیلیەن. دژایەتی پاشزا پەهلەوی لەگەڵ ئەم دروشمە، دژایەتی گشتیی ئەو لەگەڵ حامید ئیسماعیلیون و جموجۆڵی بنەماڵەی قوربانیانی ئوفڕۆکەی کەوتەخوارەوە و تەواوی بزووتنەوەی دادگاییکردنە. بەم شێوەیە گروپی ٦ کەسی ووبەووی یەکتر دەبنەوە. بەشێوەیەکی فەرمی هێنگە هەشتا پێکەوە دابنیشن، بەڵام لە ڕووی ڕاستەقینە و پراکتیکییەوە ژیانی سیاسی ئەم گرووپە کۆتایی پێهاتووە. ئێستا هەرێکەیان خەریکی دروستکردنی پێکهاتەیەکن.

بەگومان هەر لە سەرەتاوە ڕوون بوو کە ئەم گرووپە ناگاتە شوێنێک

لە دەوریجانامەی ئاگەیاندراو. ئەگەر لێژنەر فشاری دەرخوشدا نەبن، ڕاحەتی ئەو هەڵوەستانە و ناوەڕۆکی ئەو جانامەی کە ئایانگەیاندبوو، نایدەتوانی بایکۆتی بیانهێنێتەوە.
ناکۆکیەکانی ئەم دوایە و هەڵوەستە ناکۆکەکان دەبە بە کۆتایی پێژەی بەناو جەرج تاون هەژمار بکرێن. ئەم پێژەیە بە تەواوی شکستی هێناوە. هەر وەک پرۆژەکانی تری ئاغای پەهلەوی هەر لە قەقنەسەوە تا پرۆژەی وەکالەت و هتد. ئەم دەسیەیە دادەخرێت و دەچێتە دیوی پێژە شکستخواردووەکانی پێشووی شاخوازەکانەوە.
حەسەن ساڵحی: پەیوەندی نێوان ئەو هەڵوەستانەی کە چاومان پێداخسشاندەوە لەگەڵ شەقام و شۆڕشی ئێستا چیە؟
حەمید تەقوایی: ئەمە پرسیارێکی گرنگە، چونکە بەزۆری لە ڕاخنەی هەڵوەستە ڕاستەوەکاندا دەگوترێ کە ئەوان هیچ ئەزموونێکی سیاسییان نیە، ڕەزا پەهلەوی هەڵەی کردووە، باسی پەگەی خۆی نەکردووە یان هەڵسەنگاندنی هەڵەی لەسەر کردووە و هتد. بەڵای من ئەمانە زۆر ڕووکەشن،ئاغای ڕەزا پەهلەوی دەزانێت چی دەکات.
دەبینیت، هەزە ڕاستەوەکان، تەنانەت بەشێک لە کەماریخوازان و ناسیۆنالیستەکان، وەک ئەوانەی بەم دوایە "جانامەی ناسیۆنالیستی ئێران" یان بەناوکردووە، یەک ئامانج و ستراتیژ پێیەو دەکەن، هیچیان بەهەی هەڵە یان هەڵسەنگاندنی جیاواز یان نەبوونی نیە لە ئەزموون و هتد، کە ئەو جۆرە هەڵوەستانە دەگرنەبەر. بەرژەوەندی بەزووتنەوەکە و ئەو چینەی کە نوێنەرایەتیان دەکەن ئەو جۆرە دەخوازێت.
هەزە ڕاستەوەکانی ئۆپۆزسیۆن، بەتایبەتی شاخوازەکان و ناسیۆنالیستەکان و تەنانەت بەشێک لە کەماریەکانیش، هەوڵدەدەن بە کەمترین گەڕانکاریەوە بەم شێوەدا تێپەڕنن. و دیسانەوە، مەکینەی حکومەت، بە هەزە سەرکوتکەرەکانی سپای پاسدارانی ئینقلابی ئیسلامی و بیرۆکراسی و سەروی خۆیەوە، تەکنۆکراتەکان و "خاوەنکارەکان" کە ناوێکی دیکەیە بە خاوەن سەرمایەکان، لەپشینەی کاروبارەکان دابنێن. ئەوان دەیانەوێت حکومەت لە سەروی خۆیەوە و لە سەرسەری خۆیک، حکومەتی لە سەدا یەکە مفتەخۆرەکان بپارێزرێت.
هەر بۆیە هەوڵی شەواندنی شۆڕش دەدەن، ددانی بکۆشن و بیکەن بە گواستنەوەی بەرپرسان و دواتر دەڵێن، باشە، کۆتایی هات، کەماری ئیسلامی نەما، بەڵێنەوە بە ماڵەکانتان و کارەکە بە ئەمەی شارەزا و خاوەنکاران و شازادەکەیان بەجێبهێڵن! ئەمە ستراتیجی هەزە ڕاستەکانە. هه موو ئه و هه ڵوەستانه ی که باسمان کرد، هەر له ناوهێنانی ئه و هەزانه ی که له گه ڵ کەماری ئیسلامی شه ڕیان کردووه به تیرۆریست، تا دژایه تی کردنی دروشمی "نه دەبەخشین و نه

لە بیری دە کە ین" و جە ختکردنە وە لە هێی سووری یە کپارچە یی خاک و دژە کۆمۆنیست و جە ختکردنە وە لە سە ر شێشی میللی و یەکێتی نیشتمانی و ئاسایشی نیشتمانی هتد هەموو ئەنجامەکانی ئێم ستراتیژیە گواستنەوە یە بۆ کەمترین گێرانکاری. ئەوان هەوڵ دەدەن تا دەتوانن دەست و قاچی شێش ببەن و بیخەسڵنن، لە چوارچێوەی ناسیۆنالیزم ومیللیەت و مێژوو پەرستی و خاک پەرستیدا بیشۆڵنن، بۆکو بتوانن ماشێنی دەوڵەت بپارێزن.
دەزانن لە بنەمادا ێێزا پەهلەوی و هەزە ڕاستەوەکان بە گشتی نێک هەر دەخێش نین بە شێش، بۆکو بە ئاژاوە و توندوتیژی دەزانن. ئێم پلانانەی کە بە قەناغی بۆناو ئینتقالی دەیهێنن، لەبەر ئەوە نیە کە دەیانەوێت شێش لێم قەناغەدا بە خواستەکانی خەی بگات. بەپێچەوانەوە لەو قەناغەی کە کەماری ئیسلامی نەماوە و حکومەتی داهاتوو هێشتا سەقامگیر نەبووە، دەیانەوێت تا دەتوانن لە پارێزگاری لە سیستەمی هەبوو بکەن، بیگێرنەوە، زیندووی بکەنەوە و حکومەتکی سەروو خێکی و سەرووتر لە خێک پێکبهێنن. ئەمە تەواوی چیرۆکەکەیە. هێێ نیە، بەرژەوەندییەکانیان ئەاوا دەخوازێت.
حەسەن ساڵحی: دوا پرسیاری من ئەوەیە، کە لە بەرانبەر ئەو هەزە ڕاستەوانەدا هەزە چەپەکانی وەک حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئەرکیان چیە؟
حەمید تەقوایی: بۆگومان دەتوانم سەبارەت بە ئەرکەکانی حزبی خۆمان قسە بکەم و هیوادارم ئەوانی تریش هەمان هێێ پەیڕەو بکەن.
ئەرکی ئێمە ئەوەیە کە نیشانی بدەین کە چۆن هەزە ڕاستەوەکان لە شێشی دژی کەماری ئیسلامیدا بەرد هێدەدەن و ئاستەنگ دروست دەکەن. باسکە لەسەر ئەوە نیە کە دوو ستراتیژ بە ڕزگاربوون لە خراپەی کەماری ئیسلامی هەیە. یەکێکیان ستراتیجی چەپ کە دەیەوێت هەر جۆرە دیکتاتۆریەتێک، ماشێنی حکومەت سەروو خێکی، لابەرێت و خێک خەی، شوراکانی خێک، دەسێات بگرێتە دەست، ئەوی دیکەیان ستراتیژی ڕاستە کە دەیەوێت دەسێات و ئامێری حکومەتی یەک لەسەدەکان بپارێزێت. ئێمەی دووەمیان ستراتیژی شکستە. واتە جیاوازی لە سەر شێوازە جیاوازەکانی ڕوخاندنی کەماری ئیسلامی نیە، بۆکو لە بوون و نەبوونی کەماری ئیسلامیدایە. شێواندنی شێشی ئێستا بە بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی نیشتمانی تەنیا دەتوانێت ببێتە هەی سەقامگیربوونی کەماری ئیسلامی. واتە ئەگەر گریمانە بکەین ئەو هێێی کە ێێزا پەهلەوی نوێنەرایەتی دەکات دەبێتە جەماوەری و زاە بێت، شێش تێکدەشکێت و کەماری ئیسلامی دادەمەزرێت. پێویستە ئێم ڕاستیە بە کەمێگا بوترێت.

با ئەوەش بەم کە بە شێوەیەکی بابەتیانە و واقیعبینانە ستراتیژ و تەواوی باوەڕ و سیستەمی بەهاکانی ئاست لە کۆمەڵگادا جێگیان نییە، شێشی ژن ژیان ئازادی زۆر ڕوونتر وئاشکراتر و ئادیکاڵتر.لە وانە ئامانجکانی خەی دەناسێت و دەشوێنێت ڕێحی پێکهاتنی ئەم شێشە بە واتای وێرانەوەی ئەرێنی کۆمەڵگا بە ئەو هێز و سیاسەتە ئادیکاڵییە کە حیزبکەمان هەمیشە ئاماژەگری بووە. هەر لە خەباتی بەردەوامی دژی حیجاب و ئیسلامی سیاسییەوە تا دێگاتە جەختکردنەوە لەسەر ژنانە بوونی شێش و تەنانەت ناوی "شێشی ژن" کە ئەمە بووەتە جیهانی، بەشکە لە مژووی خەباتی حیزبکەمان. کەمەڵگا ێژ بە ێژ زیاتر چەپ تر و ئادیکاڵتر دەبێت و لە ئاستیدا دەخکە بە قازانجی سیاسەت و ستراتیژی ئەمە کەمەنیستکان دێوات. بە پشتبەستن بەو هەڵومەرجە لەبارە ئامانجمان بەهێزکردن و قووکردنەوە و فراوانکردنی شێشی هێنوکەو ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامییە و هەر بەیش پابەندین بە بەردەوامی ێخنگرتن و ئاشکراکردن و گۆشگیرکردنی هەر هەزەک کە بەم شێوەیە ئاستەنگ دروست بکات.

١٣ی ئەپرێلی ٢٠٢٣

درامای هەشت دیوار.. نووسینی: یووسف ئیسماعیل

(دارمایەک لە ئێستا و داهاتوودا)

دوای چەند ساڵەک خەکی کوردستان لە بە هیوای بوون، لە چەژ بینن لە دراماکان وەک ئەو درامایەنەی زەمانی زوو، لەپاڵ ئەوەی کە ساەنە درامای کوردی دێنە بەرهەم و قسەی لەوە دەکرێت، بەڵام هەر ئەم قسیە زندوو بوو لەنەو خەکیدا کە درامای کوردیکان چەژیان نەماوە، و هیچ لەگەڵ زەمەن و کاتی ئێستادا نەدەگونجان، و وەک درامەکەی کەن بینەریان نەبوو. بەڵام دوای هاتنە بەرهەم و پەخشکردنی درامای هەشت دیوار هەموو ئەو قسانەی ئاش بەتاڵ کرد، دووبارە خەکی گەانەوە سەر سەیرکردنی درامای و وەرگرتنی چەژو

خشی کە ساڵەی ساڵە ئەم خشیانە نابینیوە، لەرە ڕوون بۆتەوە کە ئێستاش هونەرمەندان تونایان ماوە کە لە پشووە زیاتر بینەر کەبکەنەوە و خەڵکی ڕوو لە دراما خەماڵێکان بکەنەوە، هەبۆتە درامای هشت دیوار پشوازێکی گەرمی لە کرا لەسەرتای پخشکردنی تا کتایی، لەرە بینەران زندووبونەوەی خیان بینی، و گەنجان لەووی کەمەایەتییەوە ئاشناکرد لە کەن و ئێستادا. زدەگەیی نییە بەم ئەو درامایە، هەستی کوردایەتی و جش و خرش و هەستی نیشتمان و نیشتمان خشویستنی لە زەربەماندا زیندی کردیتەوە.
پەم وایە، لەم دواییانەدا کورد گەانکاری جیاوازی بخەیەوە دیوە لە هەموو ڕوویکەوە، کە پشکەوتووە. ئەمە لەرە باسی دیوە هونەر و ئەدەبیکە دەکەن، کە ەگایەکی گرنگی کەمەگایە کە بەرەو پشبردنی کەمەگایەک دەدات. درامە و شانۆ تا ئەم دواییانە کەووتبوو خشبەختانە بەدەست و بازووی گەنج و هونەرمەندان تواندرا.
دیالەگی قسەکردن و جوەی کارەکتەرەکانی نەو درامای هشت دیوار بشەوەی بەرچاو ڕوون دیارە کە لەهاتووی خی سەلماندووە، کەچی لە ڕووی بشی ماڵی تەها دا هیچ جۆرێک نییە، بەام دەگەتەوە بە ماڵی ئەو سای کە باسی ساڵی ١٩٨٣ دەکات تەواو تەواو وسفی ئەوکاتی خی کشاوە، بەرچاوە کە قسەکردنی ئەو کاتە و دەستووری کەلتووری کوردی ەسەن چن بووە، کە ئەمە جگای دەست خش و سەرکەوتووی درامایەکەیە.
لەرە هیچ شتێک قابیلی ەخنەگرتن نییە، بەام دەبەت لەبەرامبەر حەقدا ڕاستگە بین و خەمان لە ڕاستی لانەدەین، زەرێک لەسەر ئەم درامایەیان نووسی، ەخنەش بەڵایەک کە هەنێکی توانج و تشەل بوو بە ناوی ەخنە.
کوردە کەم ئەزموونکەران کە ئێستا بوونتە گروپێک کاریان بس ەخنەگرتنە بە بەرنامە و بە پەاوەز...

دەست خشم هەیە بە تەواوی ستافی درامای هشت دیوار...

ئەوارانە ٢٨.. سەردار جاف

ئەواریەک
عەباس* لەو دیو دەرگاکەوە

لەو ئەستوورەکانی دەقرچاند
ەمبەمبی کوتانی دەرگاکە
ئاوەتەبوونەکی وەس بوون بوو
پێکەنینەکانی هەترەشی بردبووین
تەنافەکەی ماڵمان من وعشقی پەوە هەواسرابووین
تەتە هیشک نەدەبوویندەوە
پەدەچوو گەمەکەی عەباس
لە ڕەحمانا یارییە جوانەکانی بکا
بەرەو فەنا بوون غەڵەر چووینەوە
نەرمە جوڵە و قسە بەسەروبەرەکان
شین شین دەبوونەوە
خەرمانەیان دەنواند بەنیازی بارانە
ئەکتیڤیا ڕەحمکە و لە داەدانمانە
هەستە نهێنییەکان هاوەر دەکەن
چووە دیداری یارانە
ئەوی ڕۆژە ئەو لە چەمەکە دیقەتی هەترەش چوونەکی دی دا
تەزین و شەختە بوون، پێکەوە لە چاوەکانا بوونە تابلۆیەکی دایلانی
شوشەی قوتووبەندە کریستاڵییەکە
هەشتان وێنای دە و تیرەکەی جارانی پەوە مابوو
بە بەرخەرمانی شەت بوونی گەیاند
دوێنە نەوەت و چوارە سەر تەختی گوشییەکەی داپۆشە بوو
پۆشکەمکیش
غەزەلە قسە ڕووتەکانی بە یار چرپاند
جووتە مەمک لە شیعرەکما نەخۆش کەوتن و
لە بن سابەتەکەی خە مەناسم دەدا
هەر ئەو ڕۆژە
لە کلینکەکە دکتەر لە سەراغی شیعرەکەیە و
هەتوانی دەمی بە دەنووسە
ئەواریەو
شنەبایەک لە شەوکی گۆڵەلوکەیی هەدەکا و
تا سبەی درۆژەی دەبە
خەرهەتاوە
لەم دیو بڕینە ڕەم پە دەگرە و
لەو دیو فوارەی خوێن و کون هەدەسە
ئیدی نغرەی شیتی و دڵی پەسم
خوشمدەوی خۆشویسترین کەسم

عەباس : مەبەست عەباسە شێتی گۆڕکی ئازادی کۆرکووکە*

١١ / ٤ / ٢٠٢٣
ئۆمانیا

ئۆمێ پشتگیری لێ یاداشتنامەو خواستەکانی خەزانی ئێتیزمەکان دەکەین!

بێ پشتگیریکردن لەم هەماهەنگی کلیکی ئێرە بکەن..

ئاماژەیەک لە هەڵبژاردنی هەرێمدا.. عوسمان حاجی مارف

ئەگەر مانگی ١١/٢٠٢٣ یان دیاری کردبێت بۆ هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان، پاش ئەم دیاریکردنە ئەوەی پێویستە قسەی لەسەر بکەین و جێگای پرسیارمان بێت، ئایا هەلومەرجی سیاسی نالەباری ئێستای کوردستان و ئاوگەر لە ئاستی هاوسەنگی هێزەکان، رێگە بدەن ئەدات ئەو هەڵبژاردنە ئەنجام بدرێت و ئەم ئاماژەیە تێپەڕێنرێت؟
ئەو هەڵکارەی هەر لە سەرەتاوە ئەم هەڵبژاردنەی بێ کاتێکی نادیار دواخست، کاریگەری ئەو پێشهات و ئاوگەرانە بوو لەسەر پێگە و ئایندەی هێزە سیاسیەکان. ئێستاش تەواوی ئەو لایەنە سیاسیانەی کە بانگەشەی ئەنجامدانی کاریکاتێری هەڵبژاردنی دەکەن، لە هەمووکات زیاتر گیردەی هەلومەرجێکی قەیرانگرتووی سیاسی و ئابووری وەهابوون ئەوسەرەکەی دیارنیە. لەلایەکی تریشەوە هاوسەنگی و پێگەی لایەنە سیاسیەکان گرانێکی وەهای بەسەر هاتووە کەسختە بتوانن برانە ناو گەمەی قوماری هەڵبژاردنەکەوە، تا شاری دەران و بردنەوە بکەن،

چونکە کاریگەری ئەو هەڵبژاردنە لەسەر ئایندەی رێی هەزو لایەنەکان دیانخاتە بەردەم سەرگەردانیەکی زیاترو حەتمیەو.
ئەگەرچی دواجار لەژێر هەر فشارو هەر ناچارییەکدا بێت، رایانگەیاند مانگی یانزەی ئەمساڵ هەڵبژاردن ئەنجام دەدەن و کاتەکیشیان بۆ هەڵبژاردن تەرخانکرد، بەڵام هەشتا دەخەکە لە ئاڵەزیەکی وەها بەرچاودایە کە ناتوانرێت پێشبینی ئەنجامدانی هەڵبژاردنە بشێوەیەکی مسۆگەر بکرێت.
هەڵبەتە ئەتوانین ئاماژی دەخەکە کە ئەگەری شکستی ئەنجامدانی هەڵبژاردنە زیاتر دەکات لەچەند حاڵەتێکدا وەنا بکەین؛ یەکەم بەزاری و نارەزایەتی جەماوەرێکی بەرینی خەڵکی کوردستانە کە ئەزمونێکی تاڵیان لەگەڵ ئەم دەسەاتو پرۆسەی هەڵبژاردنکانیاندا `هەیەو بەجۆرێک تاقیبان کردەتەو، کە زیاتر لە هەرکاتێکی تر خەڵکی ئیتر ئامادەنین لەو زیاتر خۆیان سەرقاڵ بکەن بە هەڵبژاردن و دەنگدانەکەو کە نەك هیچ بەهاو دەردیسەریەکیان لە کەڵ ناکات، بگرە دەرگیری بەڵای زیاتریشیان دەکات، بۆجیا لەوەش خواستی کەتایبەهنان بەدەسەاتی سیاسی ئەو لایەنە سەرکیانەی بشدارن لە پێکهاتنی حکومەت، ئومێدی بەرجەستەی جەماوەرێکی بەرفراونی خەڵکی کوردستانە، بەیە پێشبینی دەکرێ کە رێژەی بشداربوان لەچاو تەواوی هەڵبژاردنەکانی پێشتردا زۆر کەمتر بێت. دووەم گرنگ هەڵبژاردنەکانی پێشتر زیاتر پارتی و یەکێتی بە هەر شێوازێک لە کەشمەکەش یا رکەوتن رێی سەرکیان دیبەت و تارادەیەک هاوسەنگیان راگرتبەت، بەڵام لە خۆ ئامادەکردن بۆ هەڵبژاردنی ئەم جارە، پاشکەشەو هاوسەنگی هیزی یەکێتی بەجۆرێک دابەزیوەو لە دەخەکی تەواو نەرەنیدا دەردەکەوێت، کە نە بکەبرکە و نە بە رکەوتن ناتوانێ هاوسەنگی خۆی لەبەرامبەر پارتیدا بەهیچ جۆرێک رابگرێت، لەهەمان کاتدا لایەنەکانی تری بشداریش لەم هەڵبژاردنەدا ناتوانن هیچ کەمکەک بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی هاوسەنگی بشداری یەکێتی بکەن، ئەنجامدانی ئەم هەڵبژاردنە تەنیەکی وەهایە بۆ یەکیتی، بشداری بکات یا بشداری نەکات زیانێکی زیاتر لە دابەزینی ئاستی هاوسەنگیەکەی دەکات. سێیەم ئەو لایەنانەش کە بە ناوی ئۆپۆزیسیۆن بەهەر شێوازێک خۆیان تێکەڵ بەبەرنامەی هەڵبژاردن دەکەن، لە گەران و ئیسلامیەکان و نەوەی نوێ، ناتوانن کاریگەریان لەسەر کاکردنەوەی ئاڵەزی دەخەکە بۆ ئەنجامدانی هەڵبژاردن هەبێت. بۆتایبەتی گەران بنبەستی تەواوی خۆیان لە هەموو لایەنەکەو نیشانداوین، ئیسلامیەکان لەبەرامبەر ناکۆکی رێی سیاسی چەند ساڵێاندا وەها دەرگیربون، کە لەرگەی هەڵبژاردنەو فرسەتی دەخالەتی کاریگەریان بۆ ئاوگەر لە چۆنیەتی پرۆسەی هەڵبژاردندا لە دەستداوە، نەوی نوێش لەو

مەقعیەتدا نیە بتوانە هیچ دەرونەخشەک لە پرسەی بە ئەنجام گەیاندنی هەبژاردندا هەبێت.
ئەم دۆخە لە ئاڵوگۆزی ئامادەکاری بۆ هەبژاردن، جارێکی تر هەلومەرجی قەیراناوی سیاسی و ئابووری کوردستان دۆخاتە دەرانێکی ترو جڕێکی تر لە گژاو و نائارامی و ناجێگیری سیاسی زیاترەوە، کە پێوستە دەکات کرێکاران و زەحمەتکێشان و جەماوەری نارازی زیاتر بیر لە ئایندەو چارەنوسی خۆیان بکەنەوە، بۆجیا لە هەوەدان بۆ بەشداری لە شکستهێنان بە پرسەی هەبژاردن، لەهەمانکاتدا خۆ ڕکخستن و ئامادەکاری هاتنە مەیدان بۆ کۆتاییهێنان بەتەواوی دەوری حزبە ناسیۆنالستەکان لە دەسەاتی سیاسیداو بۆ دابینکردنی دەور دۆخالەتی خۆک لە دەسەاتی سیاسیدا، دەبێت پێشڕەوی بکەین.

لێشفڕش. لە فارسییەوە: شوان عەباس بەدری

ژنێکی لێشفڕشم
لە ناو کەانە تەنگە بەرو تاریکەکانا
بەنی شەهوەتی پیاوەکان
هەووی لێشە هووتەکەمی گرژکردووە
پەنجڕەیەکی کراوە ئەبینم کە لەو دیوییەوە
دیسان دەنگی هاوارەکانی ژنێکی لێشفڕش
لە ناو پێکەنینی پیاوێکی داوێن پیس وون بووە
کەمە لەولاتر کیژەیەکی ١٧ سالان
ساوەکەی خۆی فڕداوەتە ناو جۆگەلەی ئاو و
کورێکی ٢٠ سالانیش دەستی خستەتە ناو گەی ژنێکی ٤٠ سالان
و ئەوەندە سەر مەست بووە هەر وەك بەیت جیهانی دووگیان کردووە
جگڕەکەم لە گۆشەیکی لەوە شین بووەکەم دادەنەم
دیسان ئەم چڕخە نەفڕتییە لە دەستە لەرزەکانم کەوتە خوارەوە
دەستسەکی سپی ، ڕەنگین بە خوێنکی ووشکەوە بوو
لە لای چڕخە ژنگاویەکەمەوە ئەبینم و

نەستانە دەستدرێژیەکی پێ ئازاری بە کاندەمم بیر ئەخاتەوە
هەموو گیانم تامی شیلك ئەدات
لە سووچێکی شەقامەکەوە پیاوێکی لێ و لاواز
شرینقەی حەسرەت لە ناو دەماری بە غیرەتی خێی دائێچەقێنێت
جگەرە چرچ و لێچەکەم دادگیرسێنم
من گەیشتووەتە کۆتایی کۆتانەکە
کۆتایی ژیان
کۆتایی ژن بوونم !

ێی کوردکان لە حکومەتکەی مستەفا کەمال ئاتاتورکدا..
عیماد محمد امین دەروێش

لەکاتی هەلبژاردنی ئەنجووەمانی گەورەی نیشتمانی لە هاوینی ١٩٢٣مدا بە نوێنەرانی کورد نەدرا بگەنەوە مەبەندی هەلبژاردنەکەیان ئەوکاندیدە تازانەی بەناوچە کوردنشینەکان دەست نیشان کران وهەلبژێردران ،لەواقیع دا کاندیدی دەولەتی وهەلبژاردەی خەلکی بوون. بەم شێوەیە نارازیانی کورد لەم بەناو (تریبونە ئازادە)ی کەماری نوێ دوورخرانەوە. دوای چەند مانگێک، رووداوەکان نیشانیان دا کە سیاسەت لەسەر چ پاشنەیەک دەسوورێ و با لەکوێ هەلدەکا. بە نموونە ، لەکوردستان ئیش و کاری ئیداری بەرزونیوەی کاروبارەکانی خوارتریش لەلایەن تورکەکانەوە پێکرایەوە. ئەو کوردانەی کە هەشتا وەک قایم مەقام دادەمەزران ، تەنیا ئەو کاتە لەو پلەیە دادەنران ئەگەر هیچ مەیل و دەمارێکی نەتەوایەتی یان نەبا. وشەی کوردستان لە هەموو نووسراوە رسمیەکان دا سڕایەوە و ناوی تورکی شوێن و جێگای ناوە کوردیەکانی گرتەوە. بە شێوەیەکی ئاسایی، ئەو کوردانەی لەناو سوپادا خزمەتیان دەکرد گلەیی ئەویان دەکرد بەدرەفتاری یان لەگەڵ دا دەکرێ ، کەرامەتیان هەتک دەکرێ و بەئەنجامدانی کاری پیس ناچاریان دەکەن .
لە ئاداری ١٩٢٤ ئەم کارانە گەیشتنە ئەوپەڕی . پێ داگرتن لەسەر تەنیا بەکارهێنانی زمانی تورکی لە دادگاکان و بە ڕسمی

قەدەغەکردنی زمانی کوردی – لەوانە لە قوتابخانەکان – دەرخەری ئەو گورانکارییەی سیاسیەی بوو کە لە شەوازی بیرکردنەوەی کەمالیستەکان رووبدابوو ، چونکە هەشنووسی یاسای خودموختاری دوو ساڵ پێشتر بەیاری لە (پەروەردەو پێشخستنی زمانی کوردی) دابوو. تورکیا زمانی کوردی پەراوێز کردبوو، ئەو ئیلتیزامەی پێش یەک ساڵ بە پێی ماددەی ٣٩ی پەیامنامەی لەزان کردبوو ، خستبوویە سەرشانی، پشتگوێی کردبوو، وە ئێستا بە ئاشکرا دەستی بە پەیرەوکردنی سیاسەتێک کردبوو کە ئامانجی سینەوەی گشت دەرکەوتە غەیرە توکیەکانی ژیانی خەڵک بوو. ئەم بەیارەی لەمە زمان درا ، کوردستانی لەفەرکردن بە بشکرد . لە ساڵی ١٩٢٥ ، لە ٤٨٧٥ قوتابخانەی تورکیا تەنیا ٢١٥ قوتابخانە لە کوردستان هەبوون کە تەنیا ٨٤٠٠ قوتابی لەکوی ٣٨٢٠٠٠ ی قوتابی تورکیا ، لەوە دەیانخوێند . بەبە هەبوونی قوتابخانەی کوردی ، ژمارەی ئەو قوتابییەی کوردانەی بتوانن سوود لەم خوێندنگایانە وەربگرن زۆر زۆر کەم بووە. وەرگرتنی باجی فەرکردن لە هەل و مەرجێکی وادا بگومان زۆر مایەی نەفرەت و بێزاری بوو ، لەبارێک دا (کۆنی) کردنی کوردستان بە سەربازانەی موڵەت دراو لە بەرکانی شەڕەنستان و چەک کردنی ناوچە کوردنشینەکان بەهەی شەڕ و دوای ئەو کشتارە و دوورخرانەوە ، سەرباری ئەم نارەحەتییانە بوون
لە ٤ ی ئادار مستەفا کەمال خەلەفەتی هەڵوەشاندەوە – بە ئەمەش بەراستی گۆزێکی بەکار بوو. ئەو ناڕازیبوونی خەڵکی بە پێکهێنانی (دادگاکانی سەربەخێی) کە هەقی مەرگ و ژیانی خەڵکیان بەدەستەوە بوو، وە هەروەها سزادانی هەر باسکی لەسەر خەلەفەت و هەر جەرە گرانەوەیک بە ئاین لە ژیانی سیاسی وەات، سەرکەتکرد . ئەم پەوسەیە داوی پەیوەندی نەوان کوردەکان و تورکەکانی پچڕاند . داخستنی (مەکتەب) ەکان و (حوجرەکان) ەکان دوا ئامازی فەرکردنی بەردەستی زەربەی کوردانی لەناو برد . مستەفا کەمال بە پاککردنەوەی تورکیا لە دەزگای ئاینی ئێستا ئەو کوردانەی لەگەڵ خەی کردە دەژمن کە لە ساڵانی سەختی ١٩١٩ – ١٩١٢ یارمەتی مامەوەی تورکیایان دابوو . ئەمانە خەڵکانێک بوون زۆینی ئاینیان هەبوو ، شەخ و ئاغاکانی حەمیدیە بوون کە لە دەروونەوە باوەریان بە بەرگریکردن لە خەلافەت هەبوو.

ئەتیـــزم ، بەمبە قیتکـــراوەکەی کوردستان و چەنـــد سـەرنجێک!.. ەەبوار عاەف

لەکاتێکدا کەکەمـەگای کوردستان درێژە بەتەمەنی قەیرانە سیاسی، ئـــابووری، کەمـەـــایەتی و ئیـــداریەکانی خەی دەدات، زەرەـــك لە هاووەاتیان رەنج دەبەن لەدیاریدەگەلێکی سەربار کەژیانی هەزاران خەزانی تاەکردووە بەبە ئەوەی کە هەشتا ئەو دیاریدانە بووبەتە جەگەی تیاەامانی کەمـەگاو حکومەت بەتایبەت.
مەبەستمانە بەبەنەی رەژی جیهـانی ئەتیـزمەوە ئـاوە لەیەکەـك لەو دیاریدانە بدەینەوە، تا باشتر لەقوەایی ئەو معاناتە حاەی بین کەئەمـەـ هەزاران خەزانی گیرەدە کردووە کەپەی دەـەن ئەتیزم، بەبە ئەوەی کەحکومەت هیچ بەرپرسیاریەتیەکی ئەوتەی لەخەی نیشاندابەت.
کە لەـەاستیدا هەر ئەمەشە وایکردووە ئەم بەشەی کەمـەگا رەژبەـەژ بەبەدەنگی لەنەو شەپەلی کەشەکانی خەیاندا نغرەببن، بەبە ئەوەی هیچ ئاسەو ئایندەیەك بە خەیان و ئازیزانیان ببینەوە، بەیە ترسەکی گەورە هەیە لەتەقینەوەی ئەو بەمبە، کەئاخەچ کارەساتگەلێك بەدوای خەیدا دەنەت؟!
هەرئەم حاەـەتەش دەخەکی پەکهەناوە کەئەم بەشەی کەمـەگا لەنەو ئـاگری جەهەنەمـی ئەو کەشەو معاناتانەی خەیاندا بەتەنیاو بەبە بـووەنی هیـچ خزمەتگـوزاریەك دەتـوەنەوەو تـاەترین رەژگارەکـانی تەمەنیان لەو زەمەنەدا بەسەردەبەن، کە زەرجار تەنانەت نزیکترین کەسەکانی دەوروبەری خەشیان گوەی بیستن و چاوی بینین و زمانی قســەپەکردنیان نیە لەگەـ ئەو قوربانیـــانەدا کەتروســکاییەك بە باشتربوونی ژیانیان بەدیناکەن و تەنانەت هەندی جار سەرباری نەبـــوونی دەرچەیەك بە باســکردنی گرفتەکـــانی خەیـــان، بەداخەوە نەریتگەلێکـی دواکەوتـــووانە رەگـ بەباسـکردنی حـاەـەتی منـداەـ ئەتیزمەکانیشیان نادات.
لەرەدا جەگەی خەیەتی بەشەوەیەکی رەشنتر هەـەوەستەیەك لەسەر ئەو دیاریـــدەیە بکەیـــن کەژیـــانی ئەم خەزانـــانەی خســتووەتە بەردەم مەترسیـەوە. لەمبارەوە بە چوونە نەو بابەتەکە سەرەتا سەرنجتان بە چەند وەنەی جیـاواز رادەکەشم و دواتـر ئەنجـامگیریەك لەباسەکە دەکەین!
وەنەی یەکەم من و ئەتیزم / ئەو هەتیوە شەتە

چەند ساڵ لەمەوبەر سەردانی ماڵی ئاشنایەکم کرد لەکوردستان، سەرتا لەوە تێنەگەشتم کە بەچی خاوەن ماڵەکە لەژێر لەوەوە لەبەر هەیوانەکەدا بەهاوژینەکەی وت «گرنگ ئەوەیە ئەو هەتیوە جارێ نەیتەوە» ئەم دەربڕینە منی کونچکۆڵ کرد ئاخۆ چی لەپشت ئەم چپەوە بێت. کەشکۆڵ ئەوەبوو نەدەکرا پاش ئەو دابڕانە زۆرە یەکەم پرسیام لەسەر ناسینی ئەو «هەتیوە شیتە" بێت.
بەدەم قسەکردنەوە کەمەك کاتمان بەسەربرد لەپڕ زرمە زرمی دەرگای دەرەوە خورپەیەکی خستە دەمەوە، (کەبەت و چی رووبدابێت؟! خاوەن ماڵەکە هیچ تێکنەچوو سەرکی بەووی دەرگاکەدا لارکردەوەو بەدەنگی بەرز وتی لێگەڕێ ئێستە خەی دەڵوات، زۆری نەبرد دیسان بەهەمان شێوە لەدەرگاکە درایەوە...ئەمجارە ئاشناکەم کەمەك ئیحراج بوو بەڵام ویستی بەپرسیارکردن مەشغوڵم بکات و دەنگی زرمە زرمی دەرگام لەبیربڕێتەوە .
پاش ماوەیەك لەپڕ دەنگی گریانی منداڵێك هات، ئەمجارەیان خەزانی دەستەکەمی بەدوای خۆیدا پاڵکێش کردو دەرگای کردەوەو پاش کەمەك منداڵەکی شڕش، حەوت ساڵانی بەسنگیەوە نووساندبوو بەردیە بەر بڵوعەکەو دەموچاوی شت... منیش خەرا راچڵەکیم و وتم ئەوە چییە چی رووبدا...دەستەکەم بەئیحراجیەکی زۆرەوە وتی هیچ نیە ئەو هەتیوە شێتە رەنگە شەی کردبێت.
بەدەر لەویستی خەم لاشعوریانە راست بووەوەو ڕشتم بەرەو پیری منداڵەکە، شەوازی لاواندنەوەی دایکی حاڵیکردم کەئەمە منداڵی خەیانە. ئەوەی منی زمان شکاو کرد کەنەمزانی ئەم منداڵە بە دەگری و ئا بەوشەوە خوێن بڵوتیدا دێتە خوارەوەو ئەم دایك و باوکش چەنە بەو شەوازە جیاوازە مامەڵە لەگەڵ منداڵەکەیاندا دەکەن. کابرا هەستیکرد کە من ناڕەحەتم، وتی ببورە ئەم هەتیوە ئحراجی لای ئەوشی کردین...من لەنەو ژانی بەدەنگی منداڵەکەو بەخەوە نووسانی دایکیدا لەپڕ زمانم پژاو وتم حاڵەتکەم پەسیرە منداڵەکەتان لەگریان زیاتر وشەیکی بەدەمدا نایەت، بەڵام حاڵی نەبووم کە لەدەرەوە چی رووبداوە...دیسانەوە باوکی وتی ئەم هەتیوە شێتە چاك خەجاڵەتی لای تەشی کردین، کاکە ئەمە هەروایە هیچ قسە نازانێت زوو زوو ئازاری خەی دەدات گیرمان کردووە بەدەستیەوە سەردەمانکی زۆر لەماڵەوە دەمانبەستەوە، ئێستا کەمەك باشتربوو...ئەم قسانە لەلایەك ژانی کردە دەم و لەلایەکی تریشەوە کە زوو زوو گوێبیستی وشەی شێت دەبووم ئیتر چاوم پڕیە تەوقی سەرم، نەمدەزانی ناوەندگیری پرتەو بڕەو شڕە دەنووکی نەوان ئەم ژن و پیاوە بکەم، یان قەهری ئەوە بخەم کە چۆن تائێستاش ئەمانە نازانن منداڵەکەیان ئێتیزمی هەیەو تەنیا بە «عولە شێت» بانگی دەکەن.

لەقەناغێکی تری ژیاندا هەواڵی هەمان منداڵم بیستەوە کە بە ماوی 15 ساڵ هەموو بەدواداچون و ڕێگەچارەیەکی ئەو خیزانە بە ئەو گەنجە باڵابەرزە، تەنیا دابینکردنی کەبسولی ئارامکەرەوەی دڕووەنی بوو، بۆیە لەخەم پرسی کەئاخۆ لەم کەمەلگایەدا چەند سەد خێزانێکە بەهەر دەلیلێك بووبێت گیردەی هەمان گرفتی نەناسین یا شاردنەو پشتگوێ خستنی حاڵەتی منداڵە ئەتیزمەکانیان بن!

وەنەی دووهەم، دایکی دوو منداڵی ئەتیزم / دەرگای نەخۆشخانەو قوتابخانەمان بەڕووەدا داخرا!
کەچەر ژنێکی تا بەڕادەیەکی ئازاو جەسوورە دایکی دوو منداڵی ئەتیستە، ئەم دایکە لەو مرۆڤانەیە کە بەئەزموون و لێبڕاوی و دەسەزی خۆی توانیویەتی زۆر کاریگەری لەسەر ژیانی منداڵەکانی هەبێت، لێرەدا دوو بیرەوەری ژیانی ڕۆژانەی ئەوتان بە دەخەمەوە کە لە دوایین سەردانم بۆ کوردستان بۆی گێڕامەوە .
سەیری دوو دیمەن لەم ڕۆژەکدا بکەن بزانن دایکی ئەنەس چۆن لەم ڕۆژەکدا دوو دەرگای نائومێدکەری بەسەردا دادەخرێت...دەڵێ بەیانی زوو بەشورو شەوقێکی زۆرەوە منداڵەکەم گەیی و بڕەو قوتابخانەی نزیك ماڵەکەمان بەجێهێشتم، تا گەیشتمە نزیك قوتابخانەکە چەندین خەون و ئاڕەزوم کەوماڵە کردو بەتەواوی خەم بە ئەوکاتە ئامادەکرد کەمنداڵەکەم دەبەمە پاڵی خوێندنەوە...
لەم خەیاڵ و بیرکردنەوەیەدا بووم زۆری نەمابوو کەبگەمە بەردەم دەرگای قوتابخانە، لەپڕ بەبەر ئەوەی کەتەنیا یەك وشە لەزارم بیتەدەر مامۆستای قوتابخانەکە دەستی بەرزکردەوەو بەدەنگێکی بەرزتر هاواری کرد، (ناتوانین وەریگرین مەیهێنە ژوورەوە). بە ماوەیەك زمانم شکاو وشەیەکم لەزاری دەرنەچوو...لەشوێنی خۆمدا جێشدامام بەڵام مامۆستاکە بەوەش ڕازی نەبوو چەند هەنگاوێك لەم نزیك بووەوەو دووبارە وتی ناتوانین وەریگرین باشترە بیبەیتەوە، منیش کەنتڕۆی خەم لەدەستداو بەدەنگێکی بەرز هاوارم کرد بە کەی بیبەمەوە بە وەك منداڵی ئەو عاڵەمە نەچێتە ژوورەوە بخوێنێت.
مامۆستاکە زۆر بەئاسانی پێیوتم: منداڵی ئەو عاڵەمە هەموویان منداڵی ئاسایین و کێشەیەکیان نیە...بەڕچاوم تاریك بوو دەمزانی ئەگەر لەو ناوە بمێنمەوە ئەمجارەیان خراپی دەکەم... بۆیە دەنگی دەستی ئەنەسم گرت و سەریم نووسان بەدەمەوە بڕەو ماڵەوە گەڕامەوە... لەئازارو ژانی وشکانی ئەو مامۆستا «فەرکارە وشیارە» گەیشتم هەستم دەکرد کەئەنەس لەهەموو شتەك حاڵی بووەو زۆر پێناڕەحەتە بەتاقەتیەکی بەجۆرێك بوو قەت بەو جۆرە نەمدیوە نەمدەزانی چی بکەم و چی بڵێم وەك پیشەی زەرجاری تری دەمە ئاگری

دەکردەوە دەمەك گوڵەبارۆژەی دەبژردان و دەمەك بەمەڤەست نەخشی نەو بەرگە سەرینەکەی لەدەکردەوە، منیش وەك چاوەش دەبوایە ئاگام لەبوایە کە ئازاری خەی نەدات و پەنەك بەخەیدا نەدا.. زەری نەبرد دەستی لەهەموو شتەك هەگرت هەستم دەکرد زەر بەتاقەتە هەرچیەکم لەگەڵ دەوت وەڵامی نەدەدایەوە.. لەپە وتم دەکەی دایە بچین بە نەخەشخانە، یەکەم جار بوو کە ئەنەس بەبە هیچ بەرگری و بەهانە گرتنەك لەم قبوڵ بکات و خەرا بەسەر بادانەك وەڵامم بداتەوە.
خەرا دووبارە جلکەکانیم بە گەڵی و کەوتینەڕێ کەمەك ڕەشتین و زانیم توانای بەپە ڕەشتنی نیە بەتایبەت نەخەشخانەکە کەمەك دووربوو لەمانەوە، ناچار دەستم لەتەکسیەك راگرت و چووین بەرەو نەخەشخانە ..کەدابەزین تەماشا دەکەم چ عەشاماتەك ریزیان گرتووە خودایە کەنگی بەرمانکەوت.. دەی چارەکەك بکە بەنیو سەعات و نیو سەعات بە سەعاتەك و پەیتا پەیتا گەرمای ئەم وەرزەش تاومان بە دەنەت و زیاتر لەسەعات و نیوەك لە نەبەتدا راوەستاین خەبەرەك لەنەرەکەمان نەبوو، ئەنەس تەنگەتاوبوو جەی بەخەی نەدەگرت لەپەشدا پەموابوو کەپەویستی بەتەوالەتە، بردم و چاوەوان بووم کەبەتە دەرەوە.. زەری پەچوو دەنگی نەبوو نەهاتە دەرەوە، دەرگاکەم بەووەیدا کردەوە سەیرەکەم بە خەی دانیشتووە کەوتم ئەوە بە دانیشتووی خەرا هاتە دەنگ و وتی ئەوە زەر گەرمە، ئەرە سەبەرە.. نەمدەزانی پەبکەنم یان بگریم..هەرچەن بوو هەماساندەوە وتم بابەین هەر ئەوەندەی کەچوینەوە نزیك سەرەکەمان، ئەنەس پاش کەمەك کەوتە خولانەوە بەدەوری خەیداو بەرلەوەی کە بەت برسیمە زانیم کە ئەم جارەیان برسیەتی تەنگی پەهەچنیووە.. خیرا چوومەوە سەر شەقامەکەو دەستم لەتەکسیەك راگرت بە ماوەوە.. کە گەشتمە ماوەوە هەر لەبەر دەرگاکەوە بەدەنگی بەرز هاوارم کرد سانا گیان ئەوا لەگەڵ ئەنەسا هاتینەوە.. هیچ دەنگ نەبوو لەتاوا هەر بەپەاوکانەوە خەم کرد بەژووردا کەسم بەدینەکرد، چەند جارەکی تر هاوارم کرد.. کەس وەڵامی نەدایەوە.. خەرا ژوور بەژوور کەوتمە پشکینین دواتر سەیرەکەم سانا بەتانیەکی لەخەی پەچاوەو لەژەر قادرمەکەدا خەی مەاسداوە.. کە بینیم کسپە لەجەرگمەوە هات و گرتمە باوەشم چونکە زانیم ئەو ماوە بە تەنیا بوونی ئەو زەرەو تەحمولی ناکات.. ئەویش ئەتیزمی هەیە بەام بەپەچەوانەی براکەیەوە سروشتیکی زەر بەدەنگی هەیە هاوکات زەر لەتەنیایی دەترسەت کەتەنیا دەبەت هەمیشە هەوەدەدات لە قوژبنەکدا خەی حەشاربدات..خەرا باوەشم پیاکردو هەردووکیانم بردە مەتبەخەکەو بەرلەوەی کەمەنجەکە بخەمە سەر تەباخەکە ویستم غازەکە داگیرسینم، بەام بیرمکەوتەوە کەقەتریەك غاز لەماماندا نیە..خودایە پاش ئەم هەموو ماندووبوونە

چەن تیکەیەك نان بدەم بەم منداڵانەم...؟! ئەوەی کە منی زەر زیاتر نیگەران کردو تەکانیدام، ئەو بوو پاش هەموو ئەم گەڕانەو کچەر وتی، مامەستا دەردەکەی مە یەکی نیە، سەرباری هەموو ئەوانەی کەباسمکرد بەت دەبەت بەحەسرەتەو بم کە جۆژنان و جۆژن خوشك و براکەی خەم سەردانکمان بکەن و منداڵەکان بیانبینن، ئاخەر ئەوان تەحەمولی ئەم هەموو جوڵەو هاوارو مەترسی دروستکردنە ناگرن، بۆیە سەردانیشمان ناکەن.
لەرەدا لەو دنیابوومەو ئەو قسەیەی کە دایکی سە منداڵە ئوتیزمەکە کردی لە کەناڵی رووداو دەبەت چەندە هەقیقەتکی تاڵ بەت؛ ساتەك وتی کەشیکی خەزانەکەی ئەمە ئەویە کەهەر چوار بە پینج مانگ جارەك دەبەت ماڵەکەمان بگوازینەو، چونکە خەکی گەڕەك بەرگەی ئەم هەموو هاتوهاوار دنگە دنگە ناگرن و پاش ماوەیەك وەدەرمان دەنەن و دەبەت بچین ماڵەکی دی بدەزینەو. هەر بەڵاستی بیرمان لەو کردووتەو کەووشکان و لەمو سەرزەنیشت و دەرگا داخستنی دراوسی گەڕەك و قوتابخانەو کەمەگابین بگشتی ئاخە چ کاریگەریەکی گەورەی لەسەر ژیانی ئەم خەزان و کەسانە داناوەو بەرەو کام ئایندەی نادیارو پە کارەسات راپەچیان دەکات؟!
ئەوەی کەگەڵامانەو بەشەك لەژیانی تەنیا یەك رەژی ئەم خەزانە بوو کەجگەی خەیەتی لەخەمان بپرسین ئاخە بە تەحەمولکردنی ئەم دەخە دەبەت خاوەنی چەند دڵی داکەکی لەم چەشنە بین، ئاخە مرۆڤ تاکەی دان بەخەیدا دەگرەت و ئەسقان ورد دەکات و بەو شەوە ژیان بەسەردەبات ؟!!

وەنەی سەهەم/ لەسەنتەرو رەکخراوەکانی ئەتیزم چ خەبەرە؟!
ئەگەر لەرەدا ئاماژە بەیەك دوو سەنتەرو رەکخراو بکەین، رەنگە بەمانای هەناڕەر پرسیاری تەواوی رەکخراوەکان نەبەت، چونکە دەزانین هەو و هەنگاوی دەسەزانەو ئەرەنیش بەەوەیە، بەڵام ئەو دەخە گشتییەی کە زاڵ بووە باەانسی نیگەرانیەکانی زیاتر بەرجەستە کەردووتەو. کەشکە ئەویە کەم تا زەر کارکردن لەم بوارەدا دراوەتە دەست سەنتەرو رەکخراوەکانەو، ئەوانیش زەرەکیان وەك بزنسکی کرچوکاڵ زەر سەرەتایی دەستیان بە کارەك بردووە لەکەمترین ئاستی پیشەیی و زانستی بەهرەمەندن، بۆیە لەرەدا ئاماژە بەحاڵەتگەلەك دەکەم کەنەدەبوو رووبدات.

کەشی سەنتەرەکان و نەبوونی ستاندردکی زانستی!
لەپەیوەند بەدروستکردنی ئەم سەنتەرانەو بەشەویکی گشتی دوو ئەزموونی جیاوازمان لەبەردەستدایە یەکەمیان زەرەك لەسەنتەرەکان

کەسانێك بۆ دەستبەکارن کەخۆیان منداڵی ئێتیزمیان هەیە، پشتبەستوون بۆئەزموونی خۆیان و فەرکاران و کەسانێك کە لەو بوارەدا بەشەویەکی خەرسکی شارەزایەکیان بەدەستهێناوە، یان لەکەرسەکدا بەشداریان کردووە. شەوازی دووهەم کەسانەکن کەزەرەکیان وەك بزنس دەستیان بە کارێك بردووە لەکەمترین ئاستی پیشەیی و زانستی بەهرەمەندن. بەڵام خاڵی هاوبەشی هەردووال رەنج بردنە لەنەبوونی ستانداردێك و چوارچێوەیەکی زانستی بۆ تاوتوێکردن و ڕێنمایدان و بەرەوپێشبردنی ئەم سێنتەرانە کەئێوەندی مەزاجی شەخسی و ئەزموونی خۆیان ڕەل لەبەرەوپێشبردنی ئەم سێنتەراندا دەبینێت، ئێوەندە گرەدراو نیە بەهیچ بنەمایەکی زانستییەوە. کەنگە بەم کارساتەکەش هەر لەڕووە دەستپێدەکات کەحکومەتی هەریم دەیەوێت چارەنووسی هەزاران کەسی ئێتیزم بسپێرێت بەبازاری ئازادو کەرتی تایبەتی، کەئەمەش دواجار نائومێدیەکی گەورە لەنێو خەزانی ئێتیزمەکاندا دروستدەکات! بۆتایبەت ئەم لەحاڵەکدایە کەئێگەر پێشتر تاساڵانی 2014 هاوکارێکی مانگانە بە منداڵانی ئێتیزم لەبەرچاوگیرابێت بەڕێژەی 150 هەزار دینار کە دەدرا بەو کەسانەی کەحاڵەتی ئێتیزمیان هەیە، بەڵام تائێستا نە ساڵە هەر جارە هاوکارێکی هاوشێوە کەتایبەی پێهاتووەو هەنگاوی نائومێدبوون زەر زیاتر بووە، ئەم لەکاتێکدایە کە بەپێی ستاندارد نیودەوڵەتیەکان پێویستی ماددی هەر منداڵێکی ئێتیزم بەراورد بەهەر منداڵێکی ئاسایی دوو نیەو بەرامبەر زیاترە، واتە ئێگەر هەر منداڵێکی ئاسایی لەمانگێکدا پێویستی بە 100 هەزار دینار بێت ئەوا منداڵێکی ئێتیزم پێویستی بە 250 هەزار دینارە. بەیە زەربەی هەرە زەری ئەو خەزانانەی منداڵی ئێتیزمیان هەیە ئێگەر شانسی بەشداریکردنیان هەبێت لەم سێنتەراندا، ئەوا دەبێت لەووی ئابوریەوە ئیمکاناتێکیان هەبێت بۆ دابینکردنی مانگی سەدو پێنجا هەزار دینار تەنیا بۆ مانەوەی چەند کاتژمێرێکی منداڵەکانیان لەم سێنتەراندا.

بەڵام سەرباری ئەم گۆشەیە لەکۆشەی ماددی ئەم خەزانانە پرسیارەکە ئەوەیە ئایا چ ستانداردێك و چ بنەمایەك هەیە بۆ فەرکاری و وەامدانەوە بۆنیازی منداڵانی ئێتیزم و باشترکردنی بارودۆخیان لەم سێنتەراندا. لە راستیدا تائێستا هیچ بەرنامەو پڕۆگرامێکی گشتگیری سەراسەری نیەو ئێگەر ناوبەناو ڕێنماییەکیش هەبێت، ئەوا کارێکی کاتی قەناغێکی دیاریکراوەو لەمبارەوە هیچ بەرنامەیەکی ستراتیجی و هەماهەنگ لەنێوان وەزارەتەکان و لایەنە بەرپرسەکاندا نیە. بەیە زەر ئاساییە کاتێك کە باشترین فەرکارەکانی منداڵان کەسانێکن لەئێردن و وەاتانی تری عەرەبی زمانەوە دێن و منداڵان

بەزمانی عەرەبی فەردەکان کەبەن» خبز» کە دەبێت لەماڵەوەش دایکی خەمی ئەو بخوات کەچەن بێ کوەم ئەمە خبز نیە، نانە نان.
هەر نەبوونی ئەو بەرنامەو نەخشەی فەرکاریە ئەو دەخە دەخوەقنێت کە نووسنەری وەزارەتی تەندروستی لەبەرنامەیەکی رووداودا بەشداری بکات لەبەرواری 8.1.2023 لەوێنام بەپشکشکاری بەرنامەکەدا دەڵێ « ئەتیزم نەخشیە، دواتر لەوێنامی پرسیارەکی تردا دەڵێ: بەڵێ هەکارەکی توشبووونی ئەتیزم دانیشتنە لەبەردەم تەلەفزیۆندا کەدەتوانت تاتەمەنی ١٨ ساڵی ئەم حاڵەتە ئینسان تووشی ئەتیزم بکات. «کەدیارە ئەمە تەنیا لاوازی مەعریفی دکتارەك نیە، بەڵکەد ئەوەی کەوەزارەت و حکومەتەك بەچ ئاستەکی دەستخاڵی و ناجدی بوون تەعامول لەگەڵ کەیسی ئەتیزمدا دەکەن و چەند نامەن بەم جیهانە پر رەهەندو ئازاربەخشە.
منداڵانی ئەتیزیست خراپەکاریان نەکردووە، فەری داوای لەبوردنی مەکەن!
بەداخەوە رەکخراوە تایبەتەکانی حاڵەتی ئەتیزم لەژمارەی پەنجەکانی دەست تێپەناکەن، بەیە رەنگە ئەم نموونەیە وەك مشتەك لەو خەرمانە وابەت کەپەویست بکات لەسەری راوەستین و بیرەك لەتواناو ئەزموونی ئەم رەکخراوانە بکەینەوە تابزانین ئاستی گرفتەکانی ئەم رەکخراوانە چیەو کەشە بنەڕەتیەکانیان لەچیەوە سەرچاوە دەگرێت؟!
لەمبارەوە یەکەك لەو رەکخراوانەی پارێزگای هەولێر بنموونە، کە کاردەکات لەبەواری هاوکاری کردنی منداڵانی ئەتیزم و خێزانەکانیاندا، ئەم رەکخراوە لەکەتایی ساڵی رابردودا بە ماوەی دوو رۆژ کەمپەینێکیان هەبوو بە هاوکاری منداڵانی ئەتیست، لەمبارەشەوە لەڕێژی نمایش کردنەکەیاندا گەشەیەك لەچالاکیەکانیان ئەوە بوو کەکەمەك پلاکارتیان دابوو دەست منداڵانەك کەحاڵەتی ئوتیزمیان هەبوو. هەندەك لەم پلاکارتانە تێکستی لەم جۆرەیان لەسەر نووسرابوو: (بمبورن! گەر بەدەنگەکەم بێزارم کردبن) یان(بمبورن! گریان و پێکەنینم لەکاتی گونجاو نیە.
بەڵام لەوەڵامتدا ببوورن دەستەواژەیەکی پە رەزو شایستەیە، بەڵام کەی وە لەکەداو بە چ مەبەستەك بەکاری دەنین؟ خراپی ئەم کارە تەنیا ئەوەنیە کەڕکخراوەك بەمەبەستەکی ئەرێنی کارەکی نەرێنی ئەنجامدەدات، بەڵکو خەتاکە ئەوەیە کەڕکخراوەکی تایبەت بەئەتیزم لەسەبەری ئەم پەیامەوە منداڵانی ئەتیزم وەك کەسانی خەتاکار نیشاندەدەن و ناچاریان دەکەن بەوەی کەداوای لەبوردن بکەن، کەئەمە خەی خەتایەکی گەورەیەو ناکرێت بازی بەسەردا بدرێت.
لەڕاستیدا منداڵانی ئەتیزم کەسانەکن کەهیچ تاوانێکیان ئەنجامنەداوەو گەر لەدەرەوەی ویستی خێیان و خێزانەکانیان

حاڵەتگەلێکیان لەدەرکەوت کەدەوروبەریان نیگەران بکات، ئەوا ئەو حاڵەتانەی ئەوان تێنیا سروشت و تایبەتمەندی خیانەو پێویست بەداوای لێبووردن ناکات و ناکرێ ڕەکخراوەکی پیشەیی ئەم ڕێگەو ڕەوشتی فەرکاری و هاوکاریکردنی بێت بە منداڵانی ئێتیزم. بەیەک نادەبوو ئەم ڕەکخراوە ڕێگە بەخەی بدات بەناوی ئەو منداڵانەوە داوای لێبووردن بکات، لەکاتێکدا ئەوە قسەی هیچ یەك لەو منداڵانە نیەو نادەبوو بەناوی ئەوانەوە ئەو مافە بەخەیان بدەن داوای لێبوردن بکەن!
سەرباری هەموو ئەمانەش لەڕاستیدا ئەوە منداڵانی ئێتیزم نین کەدەبێت داوای لێبوردن بکەن، بەڵکو ئێگەر دەسەڵات پێی لەدەخەکەدا بێت، ئەوا ئەوە ئەرکی ئەوان و ڕەکخراوەکانە کە لەمبارەوە کاربکەن بە بردنە سەرەوەی ئاستی وشیاری کەمەڵگاو دەستبەرکردنی ماف و پێداویستیەکانیان.

ئێتیزم و گرنگوترێی وشیاری کەمەڵایەتی!
کە باسی ئاستی وشیاری کەمەڵگا دەکەین ئەوکاتە لەو مەترسیە گەورەیە تەدەگەین کەبەچی باسکردن لەئێتیزم کراوەتە جێگەی شەرم و سەرمینەوەو پەنابردن بە شاردنەوەی حاڵەتەکە کەبگومان ئەستا لەکوردستاندا زەرەك لەو خەڵکەی کەمنداڵی ئێتیزمیان هەیە لەو دەخەدان و نایانەوێت باس لەحاڵەتی منداڵەکەیان بکەن، تا لەم ڕێگەیەوە خەیان لەگوشاری دەوروبەریان بەدوور بگرن. کەئەمەش جارێکی تر دەبێتە هەی گەشەگیرکردن و دابەانی منداڵەکە لەژینگەیەکی کەمەڵایەتی تەندروستدار. ئەم جگە لەوەی بەشێکی ئەو خەزانانە کاتێك کەدەوروبەرکەیان پەدەزانن کەمنداڵی ئێتیزمیان هەیە ئیتر لەلایەن نزیکترین کەسانی خەشیانەوە بایکۆت دەکرێن و پەیوەندیە کەمەڵایەتیەکانیان تا ئاستانەی کەتایی پەهەنان بەرتەسك دەکەنەوە، بەتاوانی ئەوەی کەمنداڵێکی ئێتیزمیان هەیەو جوڵەو دەنگی بەرزو هاتوهاواریان هەیە. ئالەرەدا دەبینین کە کارکردن بە بردنە سەرەوەی وشیاری کەمەڵایەتی چ بەهاو ئەولەویەتێکی هەیەو چەن دەبێت بەپلان و بەنارمەیەکی هەمەلایەنە کاری ئەم بوارە تەواوی جومگەکانی کەمەڵگا بگرێتە خەی! لەرەدایە دەبینین مەترسی ئەوەی کە هەندێك لەم ڕەکخراوانە خەیان ئەو ئاستە لەوشیاریدان کە بەم جۆرە مامەڵە لەگەڵ منداڵانی ئێتیزمدا دەکەن ئیتر لەمەترسیەکە باشتر حاڵی دەبین.
ئێگەر کردنەوەی کەدی رازو نیازو نهەنیەکانی ئەم دیاریدەیە بکەینە دەروازەی ئاوەڵدانەوەیەکی ریشەیی لەکارکردن بە چارەسەرکردنی کەی ئەو کەشەو ئاستەنگیەکان، ئەوا ئەوکاتە کردنی ئەم بابەتە

بەمسەلەیەکی کەمایەتی دەبێتە پێویستییەکی گرنگ بۆ راچڵەکانەکی کەمایەتی بەمبەستی بردنە سەرەوەی باڵانسی وشیاری کەمایەتی کردنی بۆئامری واقع بۆتایبەت لەبوارەکانی دوانەی پەروەردەو تەندروستیدا.
کە باس لەگرنگی دوانەی پەروەردەو تەندروستی دەکەین. واتە لە لەدایکبوونی منداڵ تاگۆشکردنی قۆناغ بۆقۆناغی بۆتونێلی پشکنینی کۆرپەلەکەوە دەستپێبکات تا سێ ساڵی تەمەنی پروسەی خوێندندا؛ هاوکات وەک وەاتانی پێشکەوتووە ئەگەر بۆتو لەحزانەو باخچەی منداڵانەوە تا قۆناغی بنەڕەتی هەموو قوتابخانەو فەرگێیەک پەرستارەکی تەداپێت بە بەدواچوونی سەرەتای باری تەندروستی قوتابیان لەهەمانکاتدا زانیاریەکی گشتی و پێویست لەسەر منداڵانی ئەتیزم بخرێتە بەردەست، ئەمە قۆناغێکی گەورە دەمانبات پێشەوە بۆ تێگەشتن لەم حاڵەتەو یارمەتیدان و هاوکاری کردنی منداڵانی ئەتیزم و دایک و باوکیان.
بەڵام لەبیرمان نەچێت هەموو ئەمانە لەکاتێکدا دەکرێت پێ بنێنە بواری جێبەجێ بوون و حکومەت بۆتە سەرخەت و لەم بەباکیەی ئەمەی راچڵەکێت و ڕە بەو کارەساتگەلە بگرێت کەهەیشە لەژیان و چارنووسی هەزاران ئینسان دەکات لەم کەمەگایەدا. بۆیە لەڕەدا پرسیاری سەرەکی دەتەسەر ئەوەی کە ئایا دەسەڵات چ ڕێگەو میکانیزمێک دەگرێتەبەر بۆ تێپەڕاندنی ئەم قۆناغەو وەڵامدانەوە بەم تراژیدیایەی کەدیاریدەی ئەتیزمی کردووەتە جێگەی نیگەرانیەکی گەورە کە بەوێنەی بەمبێکی تەوقیتکراو هەیشە لەئەمنیەت و ئاسایشی کەمەگا دەکات. لەمبارەوە پێویست دەکات کەئاوڕ لەچەند هەنگاوێکی بنەڕەتی بدەینەوە کە لەڕەدا سەرنجتانی بۆ رادەکێشم!

ئایا حکومەت و لایەنە بەرپرسەکان بۆ ئەرکی خۆیان هەڵدەسن؟!!
دەسەڵات کاتێک دەتوانێت ئیدعای بەرپرسیاریەتی بکات لەبەرامبەر بژیان و چارنووسی هاووڵاتیانەدا، کە نەخشەو بەرنامەیەکی هەمەلایەنەی هەبێت بۆ هەنگاونان بەرەو چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی کە هەزاران خەزان لەم کەمەگایەدا کەمەندالی ئەتیزمیان هەیەو ڕەنج دەبەن بەدەست مەعاناتەکانیانەوە، لەم حاڵەتە بەدەر تەواوی ئەو هەنگاوە پچڕپچڕانەی تائێستاو هەموو نیەتەکانیشیان وەک بەقی ژەرئاو سەردەکەوێت و خاڵی دەبێتەوە.
بۆیە کاتێک باس لەبەرپرسیاریەتی دەکەین دەبێت ئەوە ڕوشن بێت کە بابەتەکە تەنیا زیادکردنی بڕیارو پرۆژەیەکی تر نیە بۆ پەرلەمان و حکومەتەکەی، بەڵکو لەڕاستیدا داشتنی ئەو بەرنامە گشتگیری و پراتیکیەیە کە بەکردەوە گەرانکاری لەژیانی کەسانی ئەتیزم و

خزانەکانیاندا دروستدەکات، بەجۆرێك کە لایەنی کەم هەماهەنگیەکی تەواو لەنێوان وەزارەتەکانی پەروەردە، تەندروستی، دارایی و پلاندانان، شارەوانی، کارو تەواوی بەڕێوەبەرایەتیەکانیان بخاتە بەردەم وەئامدانەوە بەپرسیاری چیکردن. پێویستە هەر لێرەدا ئاو هەنگاوانەی هەتا ئێستای حکومەت بهێنینە ژێر پرسیارەوە کە لێرەو لەوە گوێبیستیان دەبین. خراپترین و نا بەرپرسیارانەترین مەسەلە لەمبارەوە کەزەرترین کارەکیان لەسەر کردبێت ئاوێیە کە بەکردەوە شانی خەیان لەبەرامبەر ئاو بەرپرسیاریەتیەدا خاڵی کردووەتەوە خەریکن تەواوی ژیان و چارەنووسی کەسانی ئەتیزم دەدەنە دەست کەرتی تایبەتیەوە هەربەیە لەمبارەیەوە تائێستا مەتیان داوە بەکردنەوەی ٣٦ سەنتەرو فەرگە کە لەکەمترین ئاست و توانای پیشەیی و زانستی بەهرەمەندن. خەشیان وەك حکومەت و دەسەات تائێستا سە سەنتەریان کردووەتەوە دوانیش بەئاوێیە، هەر لەمبارەوە لەزەنی سەوزدا هەوەکی لەبارچوو هەبوو بە ئاوەی چوارەم سەنتەر لەشاری سلیمانی بکەنەوە، ئاویش بەهاوکاری کەسکی ئینسان دەست بوو، بینەاکەی بە دروستکرا بەناوی خوێندنگەی ئەتیزمەوە، بەام لەسەروبەندی تەواوکردنی بیناکەدا ئاو شوێنە کرا بەقوتابخانەی بنەتی و هەرچی هەوە و تەقەلای ئاو کەسانەی کەماندووبوون بە دروستکردنی ئەم فەرگەیە بۆئاوا دراو سەری نرایەوە. بەهەمان شیوە لە «زەنی زەرد»ا لەچەند ساەك لەموبەر مەسرور بارزانی بەیاری دروستکردنی سەنتەرکی ئەتیزمی سەردەمیانەی دا بەبەی 585 هەزارو 240 دەلار، کەئاویش وەك قیتارکەی سلەمانی هەر چاوەوانی گەشتنی دەکەین!

دواجار دەبێت ئاوەمان بەلاوە رەشن بێت کە دایك و باوك و خزانی منداەانی ئەتیزم نابێت رەچی تەماشاکەر ببینن، بەکو لەاستیدا دەبێت لەو قەزاخەی بەدەنگیەدا بەنە دەرەوەو خەیان وەك کەسانی خاوەن مەسەلە بەنە مەیدان و داوای مافی خەیان بکەن و رەکخراو ئامادەبن بە داکەکیکردن لەمافەکانی خەیان. بوونی نزیك بەپێنج هەزار ئەنیزم کە بەدەنیایی ئەم رەژیە لەهاووەاتیانی خاوەن کەشە حکومەت ناتوانێت بەباك بێت لەبەرامبەریان، تەنیا بەمەرجی ئاوەی کەخەیان رەکخراوو یەکگرتووبن!

بیرەوەریيەکانی فەقيەکی گومڕا-(57).. شەماڵ بارەوانی

بریا گووم خواردبا، نەيشتبامایە و کەبوونەوەيە!
من لە قوتابخانەی ئايينی زێر زيرەک بووم، فەقيەکی تا بەيت پابەند و جددی بووم. هەموو ئەو مەلايانەی وانيان پێ دەگوتين، زۆريان خۆشدەويستم و هەزی تايبەتيان دەگرتم.
تەنها دانيەک نەبەت، کە لە بەشکانی تری بيرەوەريەکانی فەقيەکی گومڕا باسم کردووە.
لە قوتابخانەی ئايينی(مەلا عەبدولڵا پەلپيتانی)، بەڕەوبەرەکەمان، مامۆستا مەلا(سەعدەدين مەلاعەبدوڵلا پەلپيتانی)، کە لەمزگەوتی(سپيش) مەلا و وتاربێژ بوو. لە يەکێک لە خولەکانی پێشووتر پەرلەمانتاربوو. چەندجار لەپاڵ پێی دەگوتم: شەماڵ، تۆ داوای ئەو دوو چاوانەم لە بکەيت، بۆتيان دەردەنم، زۆرم خۆش دەوێيت، تەنها ئەوەم پێ ناخۆش، کە ئيسلاميت، خۆزگە ئەوە نەدەبووبت.
هەموو هەژێک دەيشتمە قوتابخانە و نەهاتن(غياب)م هەرگيز نەبوو. لە (کەلەژی زانستەئيسلاميەکان)يش هەروا بووم، ئەوەی بيرمە، تا گەيشتنم بە قۆناغی چوارەم يەک هەژ غيابم نەبوو.
لە قوتابخانەی ئايينی، هەژێک کەبوونەوەی حزبيمان هەبوو، لە مەبەندی دووی يەکگرتوو، لە هەولێر.
من و دوو سێ فەقێی تر، هەموومان يەکگرتوو بووين و ئەو هەژە نەيشتينە قوتابخانە. هەژی دواتر مەلا سەعدەدين دەيزانی من هەرگيز دوا ناکەوم و غائيب نابم لە قوتابخانە.
داپيرم لە پەلی دوانزە و لەناو ئەزموونەکانی نيوەی ساڵ کەچی دوايی کرد. هەر بە هەژدا چووم و گەڕامەوە.
مامۆستا سەعدەدين، نازانم چۆن زانيبووی و کە پێی گوتبوو، کە من بەهەی کەبوونەوەی حزبيەوە، نەيشتووم بە قوتابخانە!
هەژی دواتر کە گەشتمەوە بە قوتابخانە، بە لالچەک و تەنزەوە پێی گوتم: ها کوڕم شەماڵ، جا هەر پێی دەگوتم کوڕم، وەک خۆشەويستی و هەزکی زۆر، ئەوە دوونە لە نەهاتبووبتە قوتابخانە؟
کەبوونەوەی حزبيتان هەبوو ها؟ کەوای گوت، فەقەکان هەمووبان دابانە قاقا.
لەسەر ئەوە چەندين هەژ، لەم لالچ و دەگران ديار بوو، کە دەهاتە پاڵ وانەمان پە بەتەوە، هەر تەعليق و تەنزی لە حەوالە دەکردم و ناوی نەدەهێنام و هەر نموونەی کەمەدی لەسەر دەهێنامەوە و دەيگوت:

وکی هندک فقیان، فقکانیش دیانزانی لگ منیتی و قاقا پدکنین. منیش لژرو دکوام و دمگوت، بریا گووم خواردبا، بام، نشتباما ئو کبوونوی.